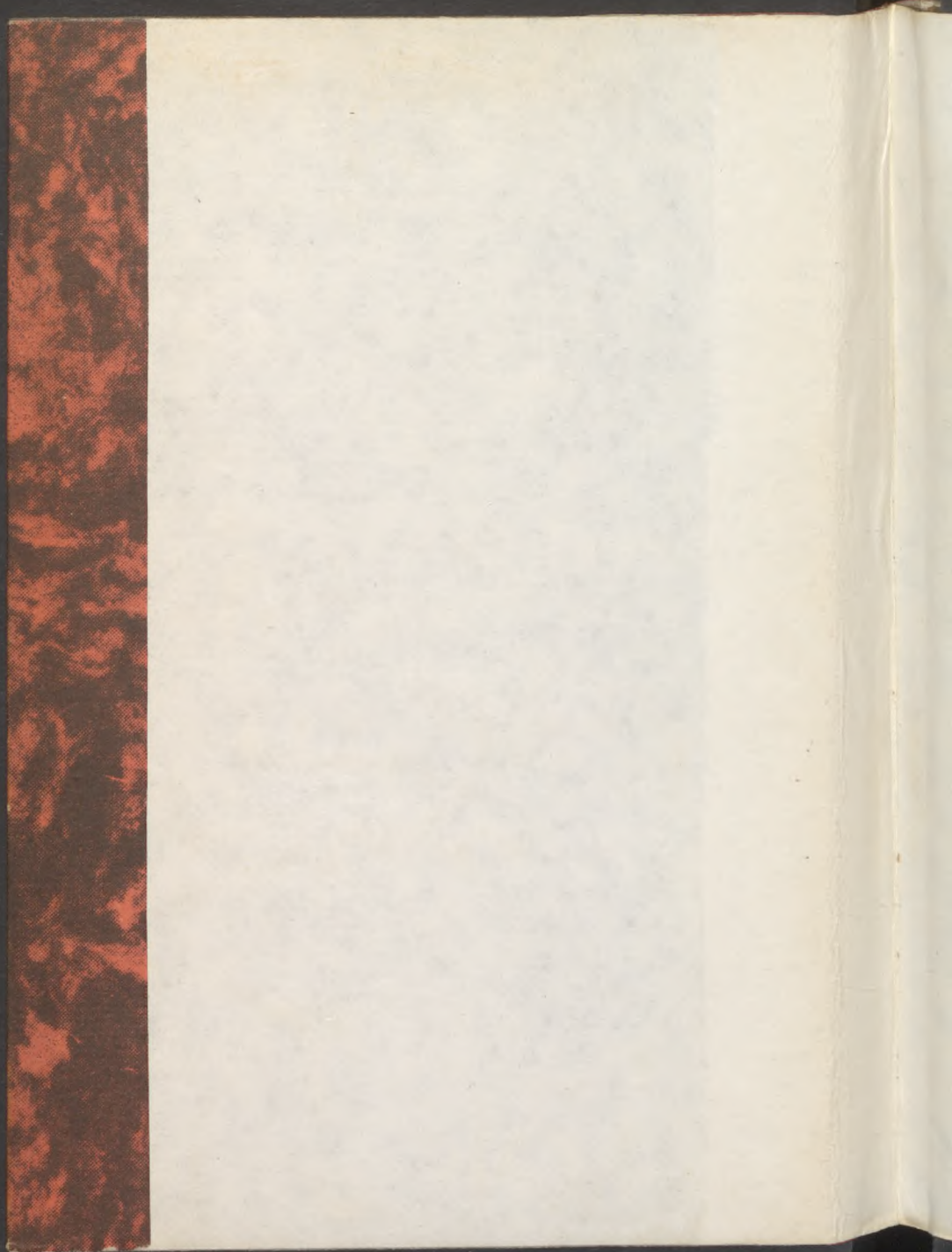

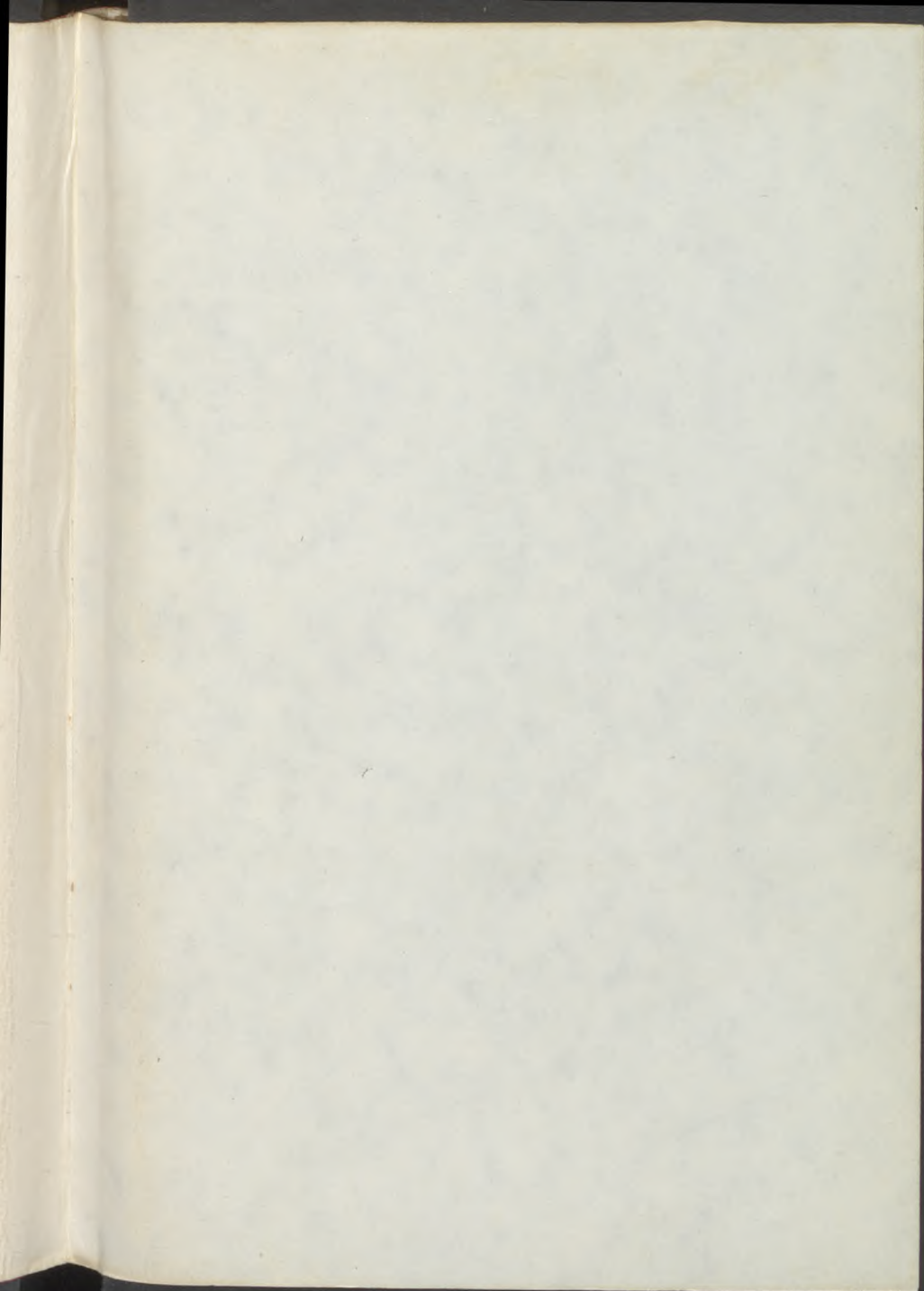
11.085

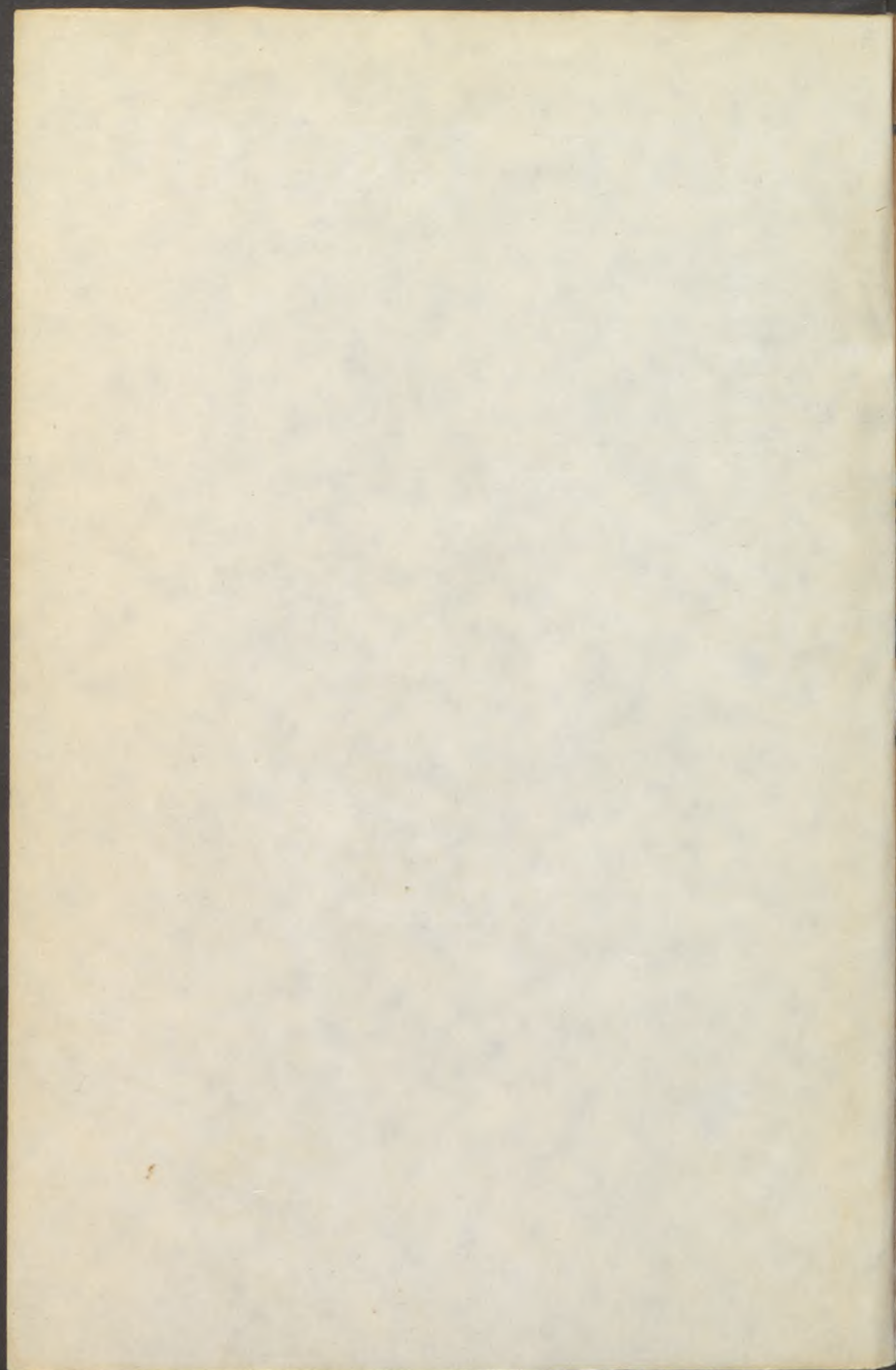
OSZK

3.....

NAGY LAJOS

HÁROM

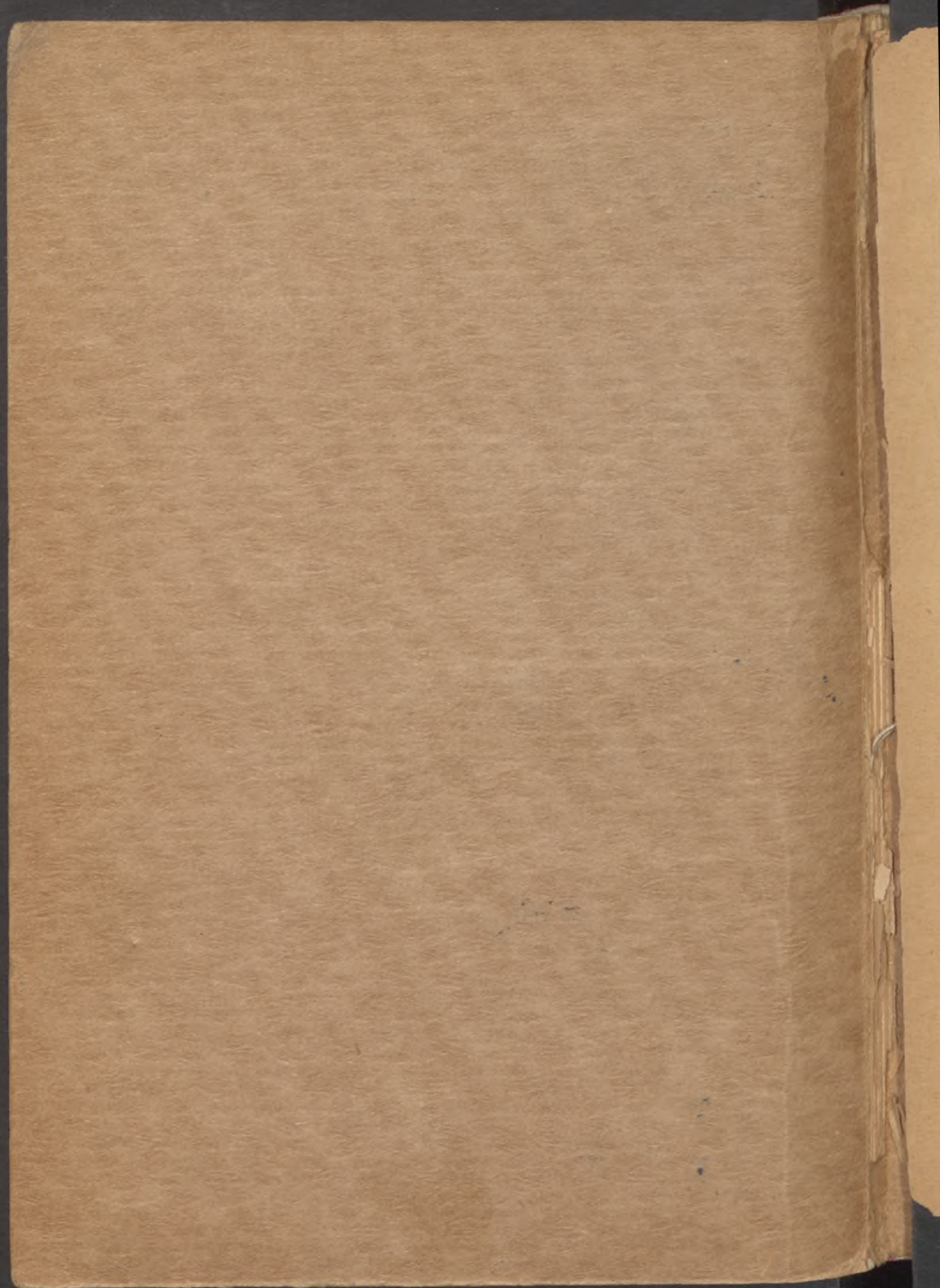
MAGYAR

VÁROS

NAGY LAJOS

DALLOS

KIS KOSMOS KÖNYVEK

3.

RE 10/65
(1. p. 11)

NAGY LAJOS

HÁROM
MAGYAR VÁROS

KOSMOS
KÖNYVKIADÓVÁLLALAT KIADÁSA
BUDAPEST

1933.
Copyright by „Kosmos“

RE 1465/1. péld.)

11.085/3

RR=92

Radó nyomdai műintézet, Hajós-utca 25.

Magyar város 1932-ben

(Szolnok)

A pályaudvar, Budapesten, csakugyan impozáns. Fölidézi a huszmilliós ország, sőt az ötvenkézmilliós monarchia emlékét. Fenn az ívben hajló tető alatt munkások javítanak valamit, belülről mintegy a vasvázhoz ragasztott deszkáállványon dolgoznak — letről föl-fölnéz egy úr, vagy hölgy, akik még nem szálltak be a vonatba: érdekes, amint azok ott fent dolgoznak. Érdekes és természetes, így is kell annak lennie. Lenn lapok kirakva, füzetek és könyvek, — vásárolni senkit sem látok, legföljebb ha egy-egy délutáni lapot vesz valaki, az aznapi családirtás miatt. Láthatók az összes engedélyezett napilapok, a 28 filléres regények, Színházi Élet, Délibáb, még néhány folyóirat, Neue Freie Presse, Berliner Tageblatt, — sokféle, mégis szigoruan válogatott anyag, mert bizonyos kategóriái a nyomtatványoknak, már mint a külföldieknek, határozottan nem láthatók. Hogyan legyen így teljes a világképem?

A vonat indul, egy fiatal nő búcsút int valakinek a kezével, nevet, vidám, — fogalma sem lehet arról, hogy mily kevés kilátás van például a dunai államok kon... kon... nem tudom konspirációjának, vagy konföderációjának a megszületésére. A második osztályú kupéban 24 ülő-

hely, az utasok száma 13. A szomszédos harmadik osztály ugyancsak félig üres. A kétféle osztály utasai két külön kaszt, szemmel láthatóan csaknem zárt társadalmi kategóriák. A második osztályon kopottruhás szürke úriemberek, fáradt tekintettel, üres képpel, a semmiről-nem-sejtés viszonylagos nyugalomban, — a harmadikon túlnyomórészben gyűröttfejű, riadtan pislogó, ápolatlan, félig rongyos proletárok, nép, csöcselék. Első osztály nincs, de hát ez csak helyközi személyvonat, az urak — ez több, mint úriember! — csak gyorsvonattal utaznak.

A vonat lassan dőcög, a kupében kis csoportok alakulnak és alsóznak. Betoppan az obli gát vasúti koldús, sápadt, fél lába hiányzik, ócska szappant árul, mert ő is tartja a látszatot s kereskedés szintjére igyekszik emelni a kéregetést. Gépiesen hadarja el a szívekre apelláló, szinte kegyetlenül s szemtelenül gyötrő szöveget a nyomoráról, — senkinek még csak a pillája sem rezdül, magyarul: egy vasat sem adnak. Éppen jól jön, hogy az alsósját szma most izgalmasan alakul, vagy hogy a merengő most leucára gondol s félnie kell, hogy az ábrándkép a brutális nyomor hangjaira szétfoszlik, vagy hogy az újságot olvasó oly érdekfeszítőnek találja az aznapi családirást — a gyilkos éppen most emeli fejszékét az alvó csecsemőre —, hogy zavarni most itt senkit nem szabad. Én magam a legpraktikusabb megoldást választom, adok a koldúsnak tíz fillért s megállapítom, hogy az ő üzlete is pang, amit keres, azt talán a harmadik osztályon szedi össze... A vonat keményen katóg, a külső pályán százával állnak a vörösszínű teherkocsik, úgy látszik, foglalkoztatás nélkül, de mindenesetre vörös színben, — amit stilsze-

rútlenek találok; valami szórakozottság esete foroghat itt fenn.

Negyvenötperces út után az úriemberek kiszállnak. A környéken laknak tehát s a fővárosba járnak hivatalba. Még a kocszi lépcsőjéről is vissza hangzik korunk egyik legégetőbb problémája: de ha én akkor a makk nyolccassal átadom az ütést, utána aduval én ütök, lehívom a vörös ászot s nincs több egy ütésed se!... Jegyzeteket készítek, tyúkokról, tájról, kismalacról, amit épen látok, azt hiszem, hogy egy ilyen kisebb hazai kirándulás is lehet olyan érdekes — hisz ez csak az én szubjektív érzéseimen múlik — mint egy utazás mondjuk Ugandába. Egy blokkra firkálok, a kalauz minduntalan keresztül halad a kupén, néz felém, a szeme kopog, oly kíváncsi rá, hogy mit csinálok. Meg is kérdezi azután: „Talán az állomásokat tetszik fölírni?“ „Nem.“ Csak ennyit. Tyű, a teremburáját, akkor mi lehet ez a szüntelen jegyezgetés? Alighanem valami kémkedésről van itt szó. Ez az úr talán a litvánokkal szándékszik közölni, hogy mindenütt a vasút mentén tyúkok legelésznek s hogy Alsószezsárosshalmon két torony látszik, egy katolikus a kereszttel s egy református a kakkassal. Később mégis csak muszáj szóba ereszkedni a kalauzzal, mert barátságos embernek látszik s félig gyerekes, félig hivatalos kíváncsisága is már csaknem kedves. Megtudom, hogy általában üresen járnak a vonatok, a gazda alaposan ráfizethet az üzemre. „Meg kellene mondani a gazdának“, — magyarázom — „hogy az egész üzletet valahogy úgy kellene vezetni, hogy a lakosoknak legyen miből utazni —, akkor mindjárt nem lesz ráfizetés“. Nevet. „Különbén“ — ajánlom, — „szüntessék meg az üze-

met!“ ... Azután egyedül maradok. Az állomásokon mindenütt egy-egy emeletes épület. Az állomások nevét egy-egy elbődülésből hallani, de nem érteni; az egyetlen táblát, melyre az állomás neve föl van pingálva, nem mindig sikerül elcsípni a tekintetemmel. No lám, az ilyen izgága embernek mindjárt indítványai támadnak: talán több táblán is ki lehetne írni azokat a neveket... Mindenütt az emeletes épület egy-egy ablakából s mindig emeletiből, egy-egy nő néz ki, már jegyzem is a törvényszerűséget, valami kozmikus vagy metapsychológiai jelenséggel állunk itt szemben, — amikor a legközelebbi állomáson két nő néz ki az emeleti ablakból. A vonalon Budapestről el és Budapest felé jár vagy 30—40 vonat, minden vonatonál nézni ki az ablakon, — ez aránylag elég gyümölcsöző időtöltés, talán majd abban a fejezetben lehet erről szó: a nő helye a termelésben.

Egy állomáson valami szegény ember nyit be a huszonnégyszemélyes kupéba, melyben egyedül terpeszkedek, hóna alatt s a két kezében csomagok, megriad, ahogy látja, hogy második osztályba tévedt, alázattal kér bocsánatot. Hah, Istennél a bocsánat! — ha rákiáltanék, nem lenne benne semmi meglepő. De én csak zavartan rebegem: ké-é-rem. Ő köszön, újra bocsánatot kér alázattal — s elkotródik a harmadik osztályra. Nem mondhatnám, hogy a népek ne lennének jól dresszírozva.

De közeledünk már a város felé. Egy óra nem telik bele s ott leszünk. Felsőporfalva, ez a nagyközség már a város környékéhez tartozik. A Rusznyák Salamon innen jár be kétszer hetenként a városi piacra, hogy 50—50 pengő brutót áruljon s keressen rajta öt-öt nettót, ami ha-

vi negyven, az öttagú családnak majdnem elégséges. Következik a másik nagyközség, erről beszélt dr. Karpelesz helybeli ügyvéd, hogy há néhanapján tárgyalása akad a városi törvényszéken, vásárol odabenn egy Népszavát, — a történet immár a múlté — s egy Esti Kurirt, ezeket hazaviszi, szétosztja s azután ez a helybeli lelki csemege; megrendelni az ilyen lapokat senki sem merné, uram bocsá' talán még a posta is megtagadná a széthordásukat, de még csak megvenni, hazavinni sem meri senki őket, így egy hónapig is elragódnak egy-egy számon, baj esetén a felelősség dr. Karpeleszt terheli... Messziről látszik Békástura tornya; ott meg a szatócs rendelt egy pesti szappangyártól szappant hitelbe. Az információs iroda békásturai megbizottja, az adóügyi jegyző, rossz információt adott a szatócsról: az üzlete tűrhetően megy, van háza, anyagi kötelezettségeit eddig pontosan teljesítette, de nem hitelképes mert kommunista érzelmű. Ja, úgy kell a békásturai szatócsnak. Mert az elmúlt hetekben, mikor a pesti lapok azt írták, hogy Sztalin halálos beteg s az utolsó kenet feladása céljából Berlinből orvosprofesszorokat hívtak Moszkvába, annak a gyanújának adott kifejezést, hogy ez bizonyára csak afféle hírlapi kacsa, amilyent már máskor is olvasott.

Ilyen auspiciumok után, vagyis másképpen ilyen ideológiai övgyűrűn keresztül, amilyenből különben elindultunk s amilyenen a háromórás út alatt többször áthaladtunk, — végre megérkezünk a városba. A pályaudvar nagy és modern, a kiszálláskor kiderül, hogy alig érkeztünk néhányan, szegények, egy-egy kis kofferrel, papírsomaggal, kosárral, — a forgalom tehát minimális. Mindjárt ideírhatom hogy a város álló-

másán áthaladó vonatpárok száma 1930ban 44 volt (36 személy és 8 gyors). Ez a szám azóta csökkent. A városi pályaudvaron az 1929—30. közlekedési évben jegyet váltott 68.657 utas; e szám jelentékenyen csökkent. A lakosok száma különben 40.000 körül. 1000 lakosra esett tehát 1892 jegy. 1930-ban feladtak a városi állomáson 938.512 métermázsa teherárút; érkezett 3,814.869 métermázsa. Ezek a számok csökkentek... Autót nem látni, — később kiderül, hogy van 12 darab autótaxi; konflist látni, utasa nem akadt; van autóbusz egy útvonalon jár, 10—20 perces időközökben, legtöbbször majdnem üresen, most öten utazunk rajta... Hosszú, széles aszfaltozott az út, melyen haladunk. Ez az út, a belőle nyíló keresztuccák s erre a komplexumra, mint sár a cipőre, ráragadt szegényrészek, — ez a város. Az egyetlen hosszú út egy helyen kiszélesedik, itt tér a neve, nemzetünk egy nagyjáról elnevezve, amint illik; az út idáig és innen tova más néven fut, de ugyancsak nemzetünk nagyjairól elnevezve. Uccák, tér, igen tiszták. Bár egy kis rosszmájúsággal azt is mondhatná az ember: könnyű ott az utaknak, ahol nincs mitől piszkolódniok, mert az utak piszkához forgalom kell, papír kell, amit a rendetlenek eldobálnak, gyümölcs kell, amit csak úgy eszegetnének. No de ez talán már okvetetlenkedés. Mert így is látható az egyenruhás köztisztasági alkalmazott, amint seprővel a kezében szétnéz a láthatáron, söpörni való után kutatva. Az utak két oldalán masszív, nagyablakú, jóképű épületek; a régiék földszintesek, az újak leginkább egy-kétemeletesek; a város két legmagasabb épülete egy-egy háromemeletes bérház. A bérházak szépet mutatnak, de lakóik szerint nem mind arany, ami fénylik:

a falak vékonyak, a szobák nem elég magasak, a tér zsugori módon van kihasználva. Néhol kapukulcs-rendszer, máshol: csöngetés, házmester, kapupénz.

Szálloda, benne kávéház, a kávéházi árak pesti nívón, a helybeli három lap közül az egyik cikket hoz az árak ellen, ok: elmaradt hirdetés; feketekávé 50 fillér, kávé 60 fillér, kifli 10 fillér, borravaló 10—10 fillér, rántotta 90 fillér — amikor 400 lépésnyire a piacon a tojás darabja 4—5 fillér. A szálloda csaknem üres, négy szálloda van a városban, valamennyi csaknem üres, gazdag amerikaiak nem jönnek, hogy megnézzék a Hősök emlékét; pestiek nem igen törtetnek, mert nincs itt mit keresniök; a környék otthon ül; viszont innen sem igen mennek sehová, mert ahhoz több kellene a pénzből.

A kávéház egyetlen kávéháza a városnak, a szállodával közös — hazafias — neve van, tehát nem holmi Esplanade, vagy Aranykakas, — de az ember nem is érezné jól magát benne, ha nem így lenne. A vendégek száma nem sok. A főpincér „adólok lajstroma“ című aktája igen terjedelmes, legalább fővárosi nívón mozog. Leginkább hátul a kávéház mélyén csoportosulnak, ahol kétféle nemzeti játék folyik: a multat marasztaló alsós és a jelent kifejező rómi. Katonatiszt is kártyázik, kereskedőkkel, sőt kereskedelmi ügynökökkel, ami valami mégis a demokráciából. A kávéházi takarító, öreg parasztasszony, a maga külön kis területe előtt kinn, illetve benn a kávéházban ül s a modern technika egyik leg szebb vívmányával, a távollátást korrigáló pápaszemmel, nagy ódon könyvet olvas; megkérdezem mi a könyv, hát, a biblia. Látnoki szemeim a jövőbe tekintenek s elképzelem a kultura szu-

perlativuszát: öreg parasztasszony pápaszemmel repülőgépen olvassa a Jeremiás siralmait... Este cigányzene, álmosan, de nem szomorúan, senki sem figyel rá. Nótakultusz, dalolás, húzátás, nyilvános ivászat — volt, nincs. De meg kell jegyezni, hogy *nincs* alatt mindig csak az értendő: nem igen van. Mert bármi nincs is, valami csökevény formájában itt-ott, legalább néha, mégis van. Például láttam egy kereskedőt, aki egy kis magyarnyelvű füzetet olvasott figyelmesen: O. Molotov, a második ötéves terv... A cigányzenészek csuda rosszul keresnek, este félkilenckor kezdik a muzsikát, de már délután félháromkor ott sétálnak a kávéház előtt, várják a félkilencet. Az időnek ilyenféle eltöltése, hogy valaki már kora délután várja a félkilencet, nem túlságosan ritka... A többi emberek, akiket az első órákban magam körül látok, ülnek, vagy sétálnak, láthatóan semmit nem várnak s ez konstruktív érzelmeikre vall, — mert várni csak változást lehet. Különben is, akiknek tűrhető az egyéni sorsuk, azok számára igenis itt az idők beteljesedése. (Irhat az a Jeremiás próféta, amit akar!...) Nyugodtak az emberek, nem dúlt, nem ideges az arcuk, a tekintetük; szinte közönyösen, csaknem elégedetten válaszolják a kérdésre, hogy milyenek a gazdasági viszonyok: a lehető legrosszabbak. És kíváncsian néznek rám, nem nevetem-e el magam. Bár kérdés, kiket értsünk „emberek” alatt. Mert, hogy állítólag az emberek különfélék s más-más helyet foglalnak el a termelési rendben. Vannak humortalanabb kérdélyűek is, akik sötét éjjel, ha egyedül maradnak, olyan abszurdumokat gondolnak, hogy ez nem mehet így tovább. Ilyen ideákról azonban közvetlen tudomást alig lehet szerezni. Az emberek

— megint csak egy kisebb s most már más kategóriát értve e szó alatt, nem csak a gondolataikat, következtetéseiket reményeiket, hanem még a világ helyzetéről való földalatti úton szivárgó értesüléseiket is titkolják. És nem a kávéházi olvasó, aki néha Pestre is beutazik, aki levelezhet a világ más tájain élőkkel, aki ha más külföldi lapot nem is olvas, de a Neue Freie Pressét olvashatja, mert az még ide is eljár, — hanem talán földtelen parasztok, napszámosok, kubikusok azok, akik gúnyosan mosolyognak mindazon a híradáson, spekuláción, amely írásban és szóbeszédben napvilág-képes... No de csend és rend van, amit nem látok, azt meg nem mérhetem; este kilenc után az uccák üresek, esti séta nincs, kevés kivétellel mindenki korán lefekszik. A fennmaradók kiskocsmákban hallgatnak.

Az idegen feltűnik itt. Ki ez? Mi ez? Mi járban van? Igen, magyarázzák, itt az emberek szemmel tartják egymást, itt mindenki mindenkiről mindent tud. Jobb Pesten, — erősítgeti egy fiatalember. Miért? — kérdezem csodálkozva. — Mert ott az ember idegenek közt mozog, nem figyelik. Borzasztó ez a társadalmi ellenőrzés! — panaszkodik egy úrinő. Kora este be kell zárkóznia a lakásába, kísérő nélkül itt nem lehet este kimenni az uccára. Nem illik. És a közfelfogáshoz alkalmazkodni kell, mert aki vét ellene, azt elérik a büntető következmények. Például eljárna esténként a nőrokonaihoz. Nem teheti, mert csak a saját személyét illetőleg szállhat szembe a láthatatlan társadalmi erővel; ha ő maga vállalná is a megszóló kritikát, mégis csak kellemetlenek lennének a vizitek a vendéglátónak. Hogyan? Mi által? — akartam tudni tovább. Hát úgy, hogy az egyik háznál fiatal lány

van, annak bizonyosan csökkennének a férjhezmenési esélyei. Ilyeneket mondanának róla: Eh, egy olyan lány, akinek a nagynénje este egyedül jár az uccán!... De derűs időben az est nagyon szép, remek a csillagos égbolt; az uccákon szelíd nagy kutyák barangolnak. Harminc évvel ezelőtt gyakoriak voltak az éjjeli késelések, tíz évvel ezelőtt a mulatozás közben történt bicskázások, — ma már e tekintetben abszolút a szélső. Az uccák vilanyvilágítása kitűnő.

A nappal az ébrenlét, a munka ideje, — ezt inkább csak így *tudja* az ember, mert itt a munka mintha titokban történne, falakkal elzárva a kíváncsi szemek elől, alig ad magáról látható jelet. A folyó partján látok 8 gyárkéményt, az egyik füstöl is, lehet hogy ott történik valami. Egy kocsit fát visz, — valakinek valahol föl is kellett vágni; egy óra múlva egy másik teherkocsit is látok, de az sört visz s ez talán mégsem termelő munka oly értelemben, mint a szántás-vetés. Amott a végrehajtó megy becsússal maga mellett, kezében irattáska, benne akták — azokat is valakinek valahol meg kellett gyártania s lehet, hogy ez már termelő munka. Valami talán a gyárkéményekről: volt itt néhány ipartelep, nevezetesen hat famegmunkáló, három malom, cukorgyár, MÁV-műhely. Két malom szünetel, a MÁV-műhelyben öt év előtt még 1000 munkás dolgozott, ma 400 kap munkát, de csak heti 3—4 munkanapon. Órabér 40 fillér. A cukorgyár üzemben van; még Indiába is exportál, az itteni cukor pengőben számítva sokkal olcsóbb Indiában, mint itt helyben.

A munkanélküliek száma meg nem állapítható. Szakszervezet, szociáldemokrata pártszervezet itt nincs. mindenféle kimutatás rossz, a

becslések egészen önkényesek. A túlzók és a tagadók egyéniségét pszichológiai mérlegre téve valahogy ezt a bemondást látom leginkább tájékoztatónak: az ipari munkanélküliek száma 6—700, a mezőgazdaságiaké 1400—1500, — bár maga az is problematikus, hogy kiket nevezünk munkanélkülieknek, miután ilyen kategória, hogy „munkanélküli szakszervezeti tagok“, föl nem állítható. Munkanélküli segély nincs. A tél folyamán volt valami hivatalos akció, de ez megszünt április elsején. Ennek az akciónak a mértéke, már mint hogy hányan mekkora segítségben részesültek, egyszerű utánjárással meg nem állapítható. Hetekig terjedő nyomozásra lenne szükség, akták megtekintésére, érdekelt felek s tanuk eskü alatti kihallgatására s szembesítésekre. Koldus az uccákon nem látható, a koldulás tilos. Ehelyett társadalmi akciók folynak a munkanélküliség s a nyomor enyhítésére. Ezeket az akciókat lényegük alapján az jellemzi, hogy a feltétlenül szükségesnek csak egy kis hányadát nyújtják. Aki azelőtt koldult, az esetleg összekoldulta a napi táplálékát, ma a hatóságtól kapja havonta a segélyt s ez — amint egy özvegy öregasszony konkrét esetében megállapítottam — 3 P 50 fillér. A legrosszabbul jövedelmező munkák, mint például az uccai újságárulás, fiatalabb férfinál 60—80fillér, idősebb nőnél 30—40 fillér napi keresetet s efféle összegeket nyújtanak. Egy rikkanos mondja: adóvégrehajtó járt nála; özvegy mosónő, négy gyerekkel, mondja: adóvégrehajtó járt nála. Az elmúlt 1931-es évben 57.000 zálogolás történt adóügyben. Persze az árverések száma ennek csak egy kis hányada... Jómódú, sőt gazdag emberek bizony vannak; néha meglepetésszerűen derül ki,

hogy kiknek, miféleknek van pénzük, például ha árverésen egy-egy ház eladásra kerül, oly vevők bukkannak fel, akik vásárlásukkal általános, helyesebben kínos csodálkozást keltenek.

A konflisok üresen cserkésznek az uccákon. Kopott a ló, kopott a kocsis, fuvar csak esküvő s temetés alkalmával akad. Temetések, azaz halálozások száma az utolsó hónapban emelkedett, de csak az utolsó hónapban: a havi 45-ös átlagról 57-re; a városi főorvos szerint ez az emelkedés független az influenzajárványtól (március), de aligha független a gazdasági romlástól. A születések száma átlagban havi nyolevan, tehát a lakosság szaporodik.

Ha nem esős az idő, némi déli korzózás folyik a legszebb uccában, melynek neve, mondjuk, Gróf Esterházy-ucca. De leginkább csak vasárnap. Parasztruhás emberek is láthatók, de ők nem korzóznak, talán ezt nem is találnák illőnek, de erre mennek a templomba s erre jönnek onnan. A szokásos parasztegyenruha rajtuk: csizma, fekete nadrág, kabát, báránybőrsapka (nyáron fekete kerek kalap). A városban négy templom van: két katolikus, egy református és egy zsidó. A templomokról így ír a helybeli geográfus: „...*elérjük a mór stílusban épült zsidó-templomot, melynek szomszédságában jobbra a barokk stílusban épült róm. kat., balra a gótikus remek református templom van. Jelmépezi a három templom szomszédsága a békés együttélést, a felekezeti türelmet, mely nem tekint ellenségnek, hanem testvérként szereti a magyart, ha az más templomban imádkozik is a magyar sors jobbrafordulásáért...*“ A templomból földreszegett fejjel, de tisztult lélekkel, szótlannul és komoran vonulnak el a parasztok a pap bizony kis-

sé megmosta a fejüket, zengő szavai vígasztalóak, de egyben fenyegetőek voltak, különösen a végső akkord: De lezúg az élet habzó tengerén a lét hideg sáfárja, a halál!... A korzó sétálói halkbeszédűek, ugyancsak lassú járásuak — rohanó ember általában nem látható — nem mosolyognak, de nyugodtak. Középtermetű, szürkearcú férfiak és nők, szép nő alig akad, szép, erős jóalakú férfi alig akad. Mindenkin ép, de viseltes, szimpla a ruha. Jampecszerű figurákat nem látni. Ilyen a korzó emberanyaga, akik pedig nem járnak el a korzóra, mintha vérrokonai lennének ugyanez embereknek. Átlag kispolgárok, átlag proletárok, sem Georg Grosz, sem Käthe Kollwitz rajzaihoz nem igen akadna megfelelő modell. Még csak torzot, vakarcsot, gnómot se látni. Fajiság, a külsőn, semmiféle föl nem lehető. Sem magyar, sem tót, sem jász, sem kún, sem germán karakterisztikonok. Az egész lakosság, úgy ahogy van, leginkább mexikói lehetne, persze mexikói bevándoroltak, amikor is további nyílt kérdés maradna: vajjon honnan vándoroltak be?

A korzózás tehát egy méltóságos rangú, grófról elnevezett uccában történik. Az uccák általában elhalt grófok, bárók, volt miniszterek, volt helybeli notabilitások neveit viselik. Az elmaradhatatlan Petőfi, Arany, Jókai, Kossuth uccák itt is föllelhetők. A kurzus uccakeresztelese annak kezdete óta folyik. Kalap ucca, Trombitás ucca, Alma ucca, — az ilyen nevek sorra megszűntek s lettek belőlük: Gróf Edelsheim-Gyulay Lipót ucca, Bárá Wenckheim Fedor ucca, Westermayer Kamill ucca, Hiába volt a régi uccaneveknek történelmi, néplélektani motivációjuk, például: Háromrózsa ucca, — mert az uccái koresmárosnak három szép lánya volt;

vagy Félesizmasor, — mert végig csizmadiák laktak benne, de csak az egyik oldalán.

De csak a modern házakkal szegélyezett, kövezett uccák nevei estek áldozatul a konstruktivista buzgásnak, — a szegények uccái, sáros testükkal, vályogtalan viskóikkal nem mutatkoztak méltóaknak, hogy grófok, bárók, volt polgármesterek és plébánosok nevére hallgassanak, ezek megmaradtak Harcsa-uccának, Tófenék uccának. Sőt a névtelen uccák is, ha szegények uccái, mind egyszerű, régimódi neveket kaptak, Virág ucca, Tutaj ucca.

Szegények uccái! Csodálatos, miből hová zuhan az ember, ha a kőházas, aszfaltozott-kövezett Potemkin-részekről háromszáz lépésnyire el sétál. Az úttest már kövezetlen, a talaj puha, fekete föld, nedves időben úszó sár, autónak, kocsinak alig járható. Egy helybeli úriember elmondja, hogy az ő nővérei úgy jártak bálba, hogy kiöltözve egy rocskába álltak s a rocskákat két-két férficseléd cipelte. A kerékvágások 30—40 centiméter mélyek. Ezen a területen a házak mindinkább vityillókká válnak. A város egy nevezetességszámba menő részében már uccák sincesenek, szeszélyes sikátorok tekergőznek szédületen, a nádfedelű, vályogfalú putrik egymás hegyén-hátán, alacsonyok, görbék, dűledezők, ablakaik kicsinyek, udvaruk nincs, az egyes házakat elválasztó szabad területek kisebbek, mint maguk a házak, a házak mellett mintegy melléjük ragasztott kis ketrecszerű pótépítmények. A kerítések mindenütt régi, korhadó deszkák (az egész városban vasrácskerítés mindössze ha tíz van). Olyan ez az egész halmazat, mintha csak valamikor lett volna egy szegény, de épkeziábfalu, de az Isten fölemelte a tenyerével, talán,

hogy máshová tegye s azután az egészet leejtette. A sikátorok szűk kis útvesztők, nevük nincs, csupán a városrész nevét s a ház számát mutatják a kiszögezett táblák. Ha itt tűz ütne ki! Fantasztikus méretűvé válhatna fél óra alatt. Pedig a városban két tűzoltóság is van, teljes felszereléssel, autókkal. De az autók ide be sem juthatnak. És honnan vennék az elégséges vizet? Húsz-harminc házra esik egy közös kút... Csatornázás itt s általában a Potemkin-részeken kívül eső területeken nincs. Szennyvíz-gyűjtő medencéket ástak, emésztő-gödröknek nevezik őket, de az emésztő-gödröknek nem elég jó a gyomruk, gyengén emésztenek s gyakran fölfakad a szennyvíz, kietlen kis tócsákat képezve.

Mi lehet itt a házakban, belül a falakon? Az éjjeli menedékhely ehhez képest világvárosi grandhotel. A helybeli amatőr geográfus, akinek lelke a konstruktivizmus szüntelen gyakorlásában már úgy kikérgesedett, mint a paraszt tenyere a szántásban, így ír: „*Igazi városalja. A kis házikók (házikók!) egyikéből-másikából a szobából mindjárt az uccára lép az ember. Udvara nincs. Már az rangot, módot jelent, ha gádor is van a ház előtt, melyet gazdája az idegen szemek kíváncsisága elől sűrű léccel véd.*” Egy kitűnő ismerősöm, aki újra és újra elkalauzol a külvárosba, annak festői szépségét magyarázza, — de valahogy hasonlít ez a magyarázat ahhoz, mikor a klinikán egy áttételes rákos daganatrendszerre azt mondják: szép eset. De ő erősítgeti: „Ne hidd, hogy ennek a szörnyű „szép” terepnek a lakói szomorú és boldogtalan emberek, szegényesen ugyan, de megélnek. Iparosok, földművesek, kubikusok, halászok. Cigányosan bohém a kedélyük, magyarok ezek, nem oroszok.

A házakban van rádió, összejárnak egymáshoz, citeráznak, el-elmulatnak.“ És csakugyan egy futballpályát is látok, melyet most víz borít, s egy benszülött fiatalember magyarázza: ha megmarad a víz, akkor a nyáron pólót fogunk játszani... Még egyszer: ha itt tűz ütne ki! És már jelentkezik is a cigányosan bohém kedély, mert ilyen a kedélye annak a másik úriembernek, aki előtt így rémüldözök. Leírhatatlan fölénnel mosolyog: Az lenne csak a jó! Lenne egy kis mozgás, építés, üzlet. Lehetne keresni!

Ebben a városrészben lelhető fel a város hatóságilag elismert prostitúciója is, már mint a közhasználatú hölgyek, kiknek létszáma kilenc. Egy-egy szerelmi légyott ára 2 pengő, a hölgyek látogatói diákok s kifizetésű tisztviselők. Egy hölgy üzemi költsége — lakás, koszt, kozmetikai szerek, cigaretta — havi 200 pengő. Ugyane városrészben 5 család él meg ennyiből. „Lám, az már elhibázott intézkedése volt Vass Józsefnek“ — magyarázza az anyagilag érdekelt hatósági úriember — „hogy megszüntette a nyilvános házakat; azelőtt 3 nyilvános ház volt, 25—30 nővel, megszűnésük nekem 400 pengő havi jövedelemcsökkenést jelent.“ Minden intézkedés jó, de ez az egy határozottan elhibázott volt... Feltétlen szükség van tehát, a hölgyek csekély száma miatt is, a hatóságilag csak titokban elismert, úgynevezett nyilvános... akarom mondani: titkos prostitúcióra. Hogy mi volna az, azt nehéz megmondani, de valami kétféle dolog: az egyik, hogy van 50—60 nő, lányok és asszonyok, akik mindenki által ismert „titkos“ találkahelyekre járnak, vagy ilyenekre elhivathatók, ezeknek ára 5—10 pengő, kizárólag az úriemberek számára; a másik, — ez már nem is prostitúció, hanem

szerellem a magántulajdoni társadalom világában. Például harmadszor láttam a kávéházban egy öregedő, de még mindig esinos, különösen jóalakú hölgyet, együtt ülni két férfival. Már az első alkalommal megállapítottam a tényállást: szerelmi háromszög esete forog fenn. Brillirozni akartam lélektani érzékemmel, egyszersmind föl akartam nemileg világosítani a helybelieket. Alig kezdtem azonban a magyarázatba, nevetve hurrogtak le: köztudomású! A kis kövér férfi hivatalnok, az asszony férje; a nagy melák ember hivatalnok, a kis kövérnek főnöke s az asszony barátja.

Hetekig járja az ember a várost, sok mindent meglát, de mérhetetlen az, amit nem lát. Bármily hosszú idő alatt is mindig bukkannak fel újabb és újabb jelenségek s a már leszögeezett megállapításokon módosítani kell. Egyszerű példa: Egy egész héten keresztül úgy tűnik fel, mintha semmi, de abszolút semmi forgalma nem lenne a városnak, — később egyszerre csak emberek mozognak, kocsikat is látni, teherautót is, magánautót, áruszállítást. Mintha egyheti szakadatlan ünnep után végre kitört volna az első hétköznapi. Mi történt? Vásár van itt vagy a szomszédban? Nincs. Vagy csak mert kisütött a nap? Magyarázat nem mindig található. És nem segít a számok után való kutatás sem. Vagy nincsenek számok, vagy mert a számok is függenek az észlelettől s nem fejezik ki a valóságot. Más példa: napokon át, heteken át sehol egy ének, egy nóta, egy füttyszó. Még csak takarító cselédek éneklése sem hallatszik ki a nyitott ablakon. Zártajtóju kiskocsmákból legföljebb a pesti rádió zenekonája szűrődik ki; a kávéházban, az étteremben senki a muzsikáló cigányra rá sem

néz, senki a szalónzenekar dalait vele nem énekli, — azután akad egy nótaismerő úriember, aki órákon át ontja a szép és érdekes népdalokat, melyeknek zöme állítólag ezen a vidéken született, bár igaz, hogy leginkább csak a környező falvakban, tanyákon él... A legcsodálatosabb, ami ezt a várost jellemzi, hogy nincs benne felnőtt fa. Van, van, de annyira nincs nagy, fejlett fa, oly kevés a fa általában, hogy úgy is mondható: nincs. Az emberek tömegeit hallgattam ki erről. Volt — mondja valaki —, de a kömmünben kivágták, tüzelni. (Nyáron?) Másik már módosítja: a kömmünben, de még inkább a kömmün után, télen. (De miért éppen itt és más városban nem?) Más ember szerint az itteni paraszt gyűlöli a fát, messze vidéken a tanyákon s a falvakban sincs igazán fa, a paraszt kivágja a fát, mert azt tartja, hogy mivel árnyékot vet, árt a búzának. (De mi köze a parasztnak ahhoz, hogy a Potemkin-városban sincs fa?) Valaki azt mondja, hogy a talaj nem kedvez a fának. A városi főkertész elmondja, hogy őt éppen a város befásítása végett hívták meg öt év előtt; ez alatt ültetett 3000 fát, 15 év múlva lesz fa. Szerint: itt a kereskedő is ellensége a fának, sósavval öntözi, hogy kiszáradjon, mert ha megnő, elfödi a cégtáblát.

A kereskedő — kíméletlenül panaszkodik. Vagyont nem gyűjthet többé, az bizonyosnak látszik. Minden, ami ennél több, kifürkészhetetlen. A számok semmit sem mondanak: az üzletek száma 271, az elmúlt évben volt 26 kényszerügyezség, 1 csőd, üres üzlethelyiség nincs. Az iparosok pusztulása már kétségtelenebbnek látszik. Helyzetükről a helyi újság cikksorozatokat közöl. Kezdte a cipészeket, folytatta az asztalo-

sokon. „Békében a városban 30—40 asztalos volt, akik 50—60 s egéddel dolgoztak. Most van 80 asztalos és 250 segéd, — akik azonban nem dolgoznak... 1929-ben megszűntek az építkezések és megszűntek a bútorgyártások... Mi lesz? Szomorú rá gondolni. Az asztalosok már nem bíznak. Ebben az esztendőben már nem is bízhatnak. Aki építeni akar, ilyenkor már mind kért költségvetést, előirányzatot. Nos, az idén senki sem kért jelentősebb munkára ilyesmit.“ Így sír a helybeli riporter. De mivel a jó ujságíró, legalább vidéken, egyúttal purifikátor és publicista is, nem elég a sirám, hanem rá kell mutatni az okokra is, lehetőleg bűnbakok kipécézésével. És következik a lokálpatriotizmus szociológiai mélysége. Míg a cipészek amiatt kerültek bajba, mert valami „kontár“-nak jut minden munka, aki nem szégyenli, hogy diploma nélkül 50—60 segéddel is dolgozik s így tönkreteszi a szegény igazi cipészeket, — addig az asztalosoknál is hasonló bajok vannak: „A kisebb munkákat pedig a városban — és ezt tessék jól megfigyelni és el nem felejtteni — többnyire felsősárhalomi köművesek és asztalosok vállalták el és végzik. A felsősárhalomi iparos boldog, ha 2—3 pengőt keres, a munkás pedig megelégszik heti 3—4 pengővel. Tehetik, olcsó az élet náluk és közteher nincs, vagy alig van.“ Igen, azok a disznó felsősárhalomiak sok bajnak lehetnek az okai.

Asztalosok, cipészek, köművesek, építési vállalkozók, kereskedők, gazdák, — mindenütt küzködés, alig hogy elmondhatják: „szegények vagyunk, de jól élünk“. Mert csak egy napon 10 borjú, 30 sertés, 8 marha és 40 bárány kerül vásárra a városi vágóhídon! Ha ehhez hozzászámítjuk, hogy sertést otthon is vágnak, meg akad

egy kis csirke is, liba is, hal is, — kétségtelen, hogy a 40.000 lakosból legalább 5—10.000 pompásan táplálkozik... És vajjon mi a szellemi táplálékuk? Mi az, ami az értelem s a lélek számára egyenértékű lenne az elfogyasztott hússal? Vajjon mennyi könyv kerül itt naponta fölvágásra?... Nehéz erre a kérdésre feleletet találni. Inkább csak, mint legnekikvalóbbat, a pesti lapokat olvassák az emberek. A három helyi lapocska négy-négy oldalas, hetenként háromszor megjelenő, csaknem hivatalos jellegű kiadmány. A pesti lapok közül legtöbb fogy a Kis Újságból. Utána a Friss Újság következik, majd a Pesti Hirlap. Folyóiratban természetesen a Színházi Élet vezet. A példányszámhoz nem tudja az ember, milyen jelzőt tegyen: sok-e, vagy kevés. Tehát egyszerűen: Kis Újság 480. Könyvigazán kevés fogy. Például országos könyvsiker a Köröendi Ferenc Budapesti kalandjáé. — elfogyott 1 példány. Tény azonban, hogy akadnak olvasó emberek is, de az olvasási kedv s a pénztelenség, úgy látszik, összefüggnek egymással; az olvasás úgy történik, hogy aki megvesz egy könyvet, az húsz-harminc másiknak adja kölcsön. Nyilvános könyvtár nincs. Azaz van, de nincs átadva a nyilvánosságnak, nem működik. Múzeum nincs. Művészi értékű szobrok az úton, tereken nincsenek. Bizony a kultúrszomjat nemcsak helyi, hanem országos viszonylatban is túlbecsüli a költő, aki abban a hitben, hogy versnek mindenáron napvilágot kell látnia, mert azt az emberek tízezrei várják sóváran, ilyen levelet intézett a helybeli irodalmi lapocskához:

„...nem tudom, jól informálódtam-e, de úgy tudom, hogy a lapja még kissé(?) küzd az anyagi gondokkal. Felajánlanék Önnek egy csekély

anyagi segítséget, azt hiszem, elkelne ilyesmi s az Ön lapja különben is megérdemli a támogatást. Amikor nyomtatásban olvasom a verseimet, azonnal küldök az Ön címére a lap céljaira öt pengőt. Nem sok ugyan, de ez is valami. Megjegyzem még, hogy mind a két vers megjelenése után külön-külön értem az öt pengőt s ha mind a kettőt egy számban közli, úgy egyszerre küldöm én is a 10 pengőt.“ De hát a versek közölhetetleneknek ítéltettek; a szerkesztő inkább elismert budapesti íróktól kér egyet-egyet, a már máshol megjelent írásaikból — úgy sem ismerik! mondja — s azokat közli anélkül, hogy ezért a művek íróitól bármily kis összeget is igényelne... Lehet, hogy mindez azért is van így, mert az uralkodó közszellem így diktálja. Ezt a közszellemet híven fejezte ki magánbeszélgetésében az egyik kir. ügyész: minden bajnak az az oka, hogy a nép ujságot és könyvet olvas!... És ez az ügyész 45 éves, tehát nem is öreg ember s még külön érdekes, hogy mondjuk Westerbergnek hívják, erdélyi szász családból származik, felmenői intellektuellerk voltak, sőt tudós is akadt közöttük. Nyilvánvaló, hogy az alkalmazkodás kényszere juttatta idáig a gondolkodását. Pap, katoná, magasabbállású közhivatalnok, — ezek konzervatívok, hogy ideológiai minőségüket enyhén határozzam meg; de az emberek zöme elég értelmes, tudnak józanul, helyesen is gondolkodni. Az lehetne mondani, jobb sorsra érdemesek. A társadalmi s hatalmi szisztéma az, amely a közösség megnyilatkozásait úgy határozza meg, hogy azok mélyen alatta maradnak az egyesek kívánságának. Így értelmezhetők a „köz“-nek viselt dolgai. Így történik meg azután, hogy egy 40.000 lakosú városnak s környékének egyetlenegy kór-

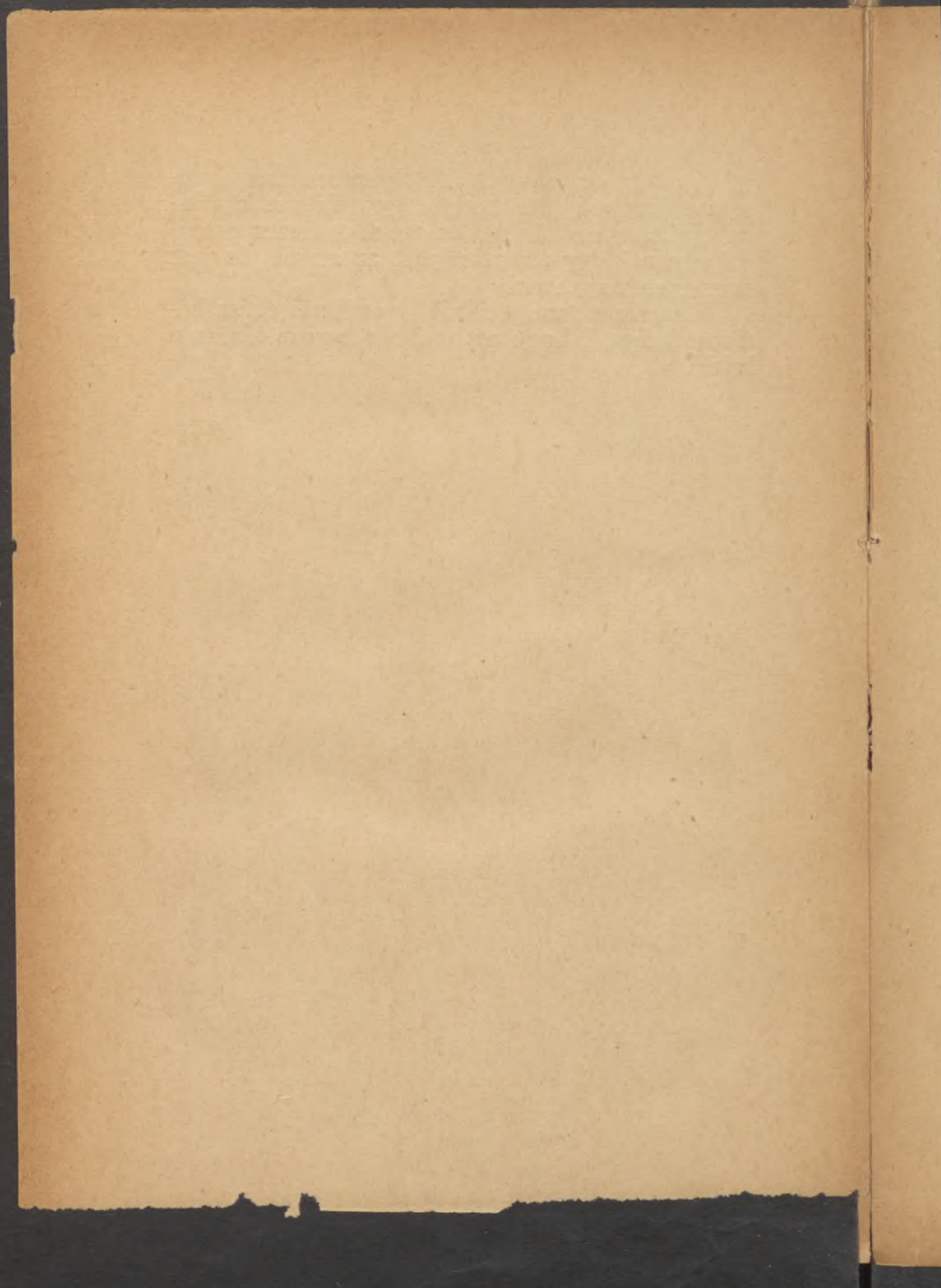
háza van, amely 250 ágyas, — holott 2000 ágyas kórházra volna szükség. Így történik meg, hogy még csak a kórház bővítésére sincs pénz, és ki merik mondani és le merik a lapjaikban írni, hogy nincs! — Amikor például most épül egy evangélikus templom. Jellemző az is, hogy ezidőben ez az egyetlen építkezés a városban. És a multban sem volt kórházra pénz, holott néhány év előtt hatalmas — és ma üresen álló — szállodát építettek, étteremmel, külön termekkel, pazarul — az igaz, hogy kitünő fürdővel is —, leginkább azért, mert a kávéházba már bejártak a kereskedők és ügynökök is, az uraknak tehát újra szeparálniok kellett magukat. A szálloda egymillió pengőbe került s ez az összeg csaknem kidobott pénz, — mert a kereskedők és ügynökök ide is eljárnak, az urak tehát ott ülnek megfürödve, de megint csak nem szeparálva... Az egész városban nincs egy nyilvános illemhely. Aki dolgaiban jár, vagy sétál, ha rájön akárcsak a kisszükség is, mehet haza.

Mindamellet megbecsülhetetlen a levegő, a kék ég, a világosság, a csend, az, hogy nincs gépzakatolás, villamoscsengés, az, hogy lassúbb, emberibb a tempó, s a földnek és állatvilágnak közelsége. Nyomor oly értelemben, mint Pesten, nincs. Ma még (1932. április) mindenkinek lehull valami kevés, Akad valami alkalmi munka. Kerítést kijavítani, fát fölvágni, csomagot elvinni, kertet fölászni, takarítani, csolnakot szögezni, árkot betemetni, valami felhalmozódott szennyest kimosni, vizet hordani a közös kútról. Ehen még nem halnak emberek, hajléktalan, fővárosi értelemben nincs, mert ha akad is, az nem marad földél nélkül, mert legalább valamely istállóban alvóhelyhez jut. Egészséggel is mintha

jobban bírnák; vannak itt olyan szegény öreg-asszonyok, hogy lehetnek vagy százévesek s kicsire zsugorodott fejük az arcuk százezer ráncával olyan, hogy ahhoz képest az aszalt barack friss cseresznyeszem.

Csupán a tendenciáról mondható egész határozottsággal, hogy az: csúszás lassan, biztosan lefelé.

Alföldi város

(Hódmezővásárhely)

A tájék igazi alföld. Róna. Nem csak a föld színén állva, de akár a városháza tornyának negyvenhárom méter magas erkélyéről is, ha széttekintünk, semerre dombot nem látunk. (Erről az erkélyről kémleli a tűzoltóórszem éjjel-nappal a határt s hogy a magassága pont negyvenhárom méter, azt fütől-fától való hasztalan kérdezősködés után végre a tűzoltóparancsnoktól kellett megtudnom.

A város központja a főté, mai nevén Kossuth tér. Részben trachitkövekkel, részben téglával, sőt itt-ott keramittal kirakott, aszfaltos járdákkal szegélyezett terep ez, körülvéve a város úgynevezett „nevezetesebb“ épületeivel: városháza, református ó-templom, takarékpénztár, szálloda étteremmel, óriási hodályszerű kávéházzal, emeletén díszteremmel a bálók s gyűlések számára. A főtéren dúslombozatú fák zöldelnek, akácok, szilfák, platánok, hársfák s a parkozott részen fenyők; a takarékpénztár egyemeletes nagyterjedelmű, kupolás épülete mintegy szímből, mely azt mondja: itt is én, a bank, vagyok az úr. A térnek csaknem közepén, a takarékpénztárral szemben, — ma már talán csak megtevesztésül — egy Kossuth Lajost ábrázoló szobor; álló alak, szívére tett kézzel, művészeti

közhely. A tér egyik szélén, kiapadt artézi kút peremébe kombinált kőrakáson álló karsú nőalak, egészen csinos, de ugyancsak művészeti közhely. Ez az egész kép kellemes a szemnek; faragott kő és dús termőföld, tehát kultúra és őstermészet találkozója ez, különösen ha ide kalkuláljuk a téren éppen áthaladó, angol divat szerint öltözött úriembert, arcán eleganciájának tudatával, valamint a téren keresztüldöcögő parasztkocsikat, melyek így nyár idején már fűvel, fával, zsákokban rejlő termékekkel vonulnak el, a lovakat kerekkalapú parasztok hajtják, mellettük fejkendő asszonyaik. A nagyvárosi embernek bizonyára eszébe jutnak régi metszetek, melyek az egykori magyar életet ábrázolják, a kor idealizáló stílusában; eszébe jutnak a Jókai-regények, megmozdulnak az agyában ifjúkori emlékek s elképzelések; az emberekhez és a tárgyakhoz a jólét képzetei kapcsolódnak: gabona, bor, szalonna, csizmák, szűrők, vásznak, legelésző marhák, hízó disznók s dús rétesek. Minderről persze már csak egy újságolvasó ember tudomásai alapján is föltehető, hogy csupa illúzió. A látott valóságos kép is, a háttér tüzetesebb kibontása nélkül, hamarosan veszít idilli színeiből, ha az ember néhány kérdést vet föl, kérdéseire feleletet is talál, illetve nem talál megnyugtató feleletet: ki az, mi az ott, mit csinál, hogyan megy a sora; mit visz a kocsi és hova, minek; mi ennek vagy annak a portékának az ára s veszik-e; járnak-e emberek ebbe a kávéházba s ha igen, miről beszélgetnek; laknak-e utasok ebben a szállodában; van-e ott annak a boltnak forgalma? Igen, a kép elkomorul, sőt talán egész sötétté válik, annyira, hogy már csak a szemlélő kedélyén múlik, élet-e még az, ami lát, vagy siralom völgye,

esetleg — ha így jobban tetszik — a pokol előcsarnoka. Az első illúzióablók ott állnak a tér közepén, csak észre kell venni őket annak a Jó-kain s utódain görbült s máig ki nem egyenesülhetett tekintetnek; ott állnak, ülnek, ténferegnek, szinte rohadnak, csak közelebb kell menni hozzájuk s meg is kell tudni, hogy kik ők. Ők a munkanélküliek. Akikről a főpincér úr azt mondja, hogy „*egész nap ott lebzselnek*“; akikről a tanácsnok úr az mondta egyszer, hogy huszonöt botot kellene verni valamennyiükre. Ők a munkanélküliek, már mint azoknak egy csapata, kis része a nagy egésznek, mert hiszen munkanélküli van pár ezer a városban. Kopottak, rosszkedvűek, beretvátlanok, piszkosak; több mint kopottak, mert rongyosak; több mint rosszkedvűek, (rosszkedvű a tanácsnok úr!), mert apatikusak, elnyűttek, összetörtek. (Az a hetyke, jobbtetű, aki nyugodtan pipázik, az még bírja.) Állnak, báméskodnak, vagy csupán csak a szemük hogy nyitva van; munkaalkalomra várnak, kár őket tüzetesebben szemügyre venni, mert a közeledő s rájuk tekintő jobbruhás ember csalfa reményt kelt a szívükben... Van a főtéren néhány pad is, azokon is munkanélküliek üldögélnek, — szép, hogy van pad, bizonyára nem nekik csinálták, sőt ha tudták volna, hogy ilyen lesz a padok közönsége, dehogy is rakták volna azokat ki erre a díszes térre; most már nem sikk rendes polgárnak e padokon megpihenni, de szép, határozottan szép a várostól, már mint emberek közületétől, hogy így állván a dolgok, nem szedetik be a padokat.

Hogy mekkora ezeknek a munkanélkülieknek a száma, azt nem lehet tudni, Tény, hogy a télen hatezren részesültek segélyben s állítólag

mindenki, akit illetett, belekerülhetett az inségesek kataszterébe. A segítség természetben történt, pénzre átszámítva napi kilenc fillér értékben.

Innen a főtérről ágaznak el az uccák minden irányban... Rothermere ucca, Rákosi Jenő ucca, — ezek a nevek apró kisiklások, az uccák itt — talán kivételesen — megtartották régi, jobb nevüket s ily kellemesen magyar uccanév-re is akadunk: Oldalkosár ucca; de még a híres prímásról elnevezett Béla cigány uccát sem éktelenítették még el valami grófnak a nevével. (Nem mintha a grófi név önmagában okvetlenül éktelen volna, hanem mert az uccaneveken keresztül való lélek-konstruktívizálás grandiózusan ízléstelen.) Az uccák hosszúak, egyenesek. Maga a főtér legalább akkora, mint a budapesti Erzsébet-tér. Volt hely a síkságon bőven, nem sajnálták a földet; vagy ha szűkkeblűek lettek volna az elődök, akkor meg ott volt a történelmi szükségszerűség ahhoz, hogy a város terjedelme pazar legyen, mert hiszen a századok folyamán több faluból alakult egy várossá. A város multja visszavisz a legrégibb korokba, talán a honfoglalás előtti időkbe, persze ez a múlt viharos, tatárjárással, törökdúlással terhelt, hogy egyebekről ne is beszéljünk. A helybeli történetíró így ámul az emberi kegyetlenségen, melyet, mintha ő fedezett volna föl: „...tömegsírt találtak pár évvel ezelőtt, a tatárjárás áldozatai voltak ott eltemetve. Irtózatos a borzalom, amiről ezek az emlékek beszélnek: égő parázs a férfiak hasán, a nőknek pedig mellüket vágták le.“ (Hogy ez hogyan derült ki a tömegsírből, azt nem tudom.) Később pedig: „A váradi basa itt húzatta karóba Döbrentei bírót, mert nem fize-

tett adót.“ „Ezt a népet még az ág is húzta akkoriban is.“ Így bizony. Szomorú az, mikor mások kegyetlenkednek rajtunk, vagy amikor mi, kiket a kegyetlenkedés közvetlenül nem ért, értesülvén mégis az eseményekről, azokkal vagyunk kénytelenek elképzeléseinkben magunkat azonosítani, akiken a kegyetlenkedést elkövették. Már kissé másképp ál a dolog, amikor saját hecekről van szó. „A városháza ott volt az aszfalttal szegett téren, hol ma a cserepesek árúhelye van. Itt, a Bakay-ház felől volt a vasrács, melyen belül vásárnaponként verték a rabokat. Ott volt a börtön a régi gimnázium előtt s a fegyenceknek büntetésében rendszeren benne volt 15—20 pálcautés s, melyet vásárnap délelőtt porcióztak ki, az ucca népének nagy örömére.“ No lám. És a helybeli történetíró esodálkozik rajta, hogy néha fordul a sors és a tatárok porcióznak, vagy a törökök. Általában ez a porciózás úgy szokott történni, hogy hol az emberek egyik kategóriája porciózik a másik számára, hol a másik az egyik számára: nemzetek nemzetek ellen, osztályok osztályok ellen és így tovább, a baj esupán ott van, hogy ez mindenkor az „ucca népének nagy öröme“ történik, de mindig más uccának a népe örül és másé sír s „ucca népe“ alatt nem éppen csak az ucca népét kell érteni.

Már jóval enyhébb hecek voltak, amikor „a templomajtóban teköpték azt, akit a szája, vagy rosszkodása miatt eklézsiakövetésre ítélték“, avagy: A főtéren, „melynél csinosabbat nem mutat egyetlen alföldi város sem, hosszú szálfák voltak összerakva s templomozás előtt azokon hancurozott a fiatalság. 1781-ben adta ki a rendeletet a városi tanács hogy első harangózs előtt senki a lakásáról el ne induljon, azután

pedig nyomban menjen be a templomba s ne istentelenkedjék a szálfák közt.“ Még jó, hogy parazsat nem rakatott a hatóság az istentelenkedők hasára.

A főtérről bármely irányban indulunk, ha a város szélére akarunk eljutni, hosszú, legalább másfél kilométeres útat kell megtennünk. És ekkor csak a belső város határát értük el, mert a városnak óriási a tanyaterülete. Számok szerint a belső terület 8.64 négyzetkilométer, az egész pedig 761 négyzetkilométer. A tanyák száma 5775. Magának a városnak a területe is szinte bámulatos, ha a lakosok számához — 60.000 lélek — viszonyítjuk s azt is figyelembe vesszük, hogy a lakosok jelentékeny része télen-nyáron künn él a tanyákon. A terjedelem nagyságának magyarázata talán az, hogy az uccák szélesek, — szűk ucca, sikátor itt nincs is — a lakóházak majdnem mind földszintesek és jobbmóduak, a szobákkal nem takarékoskodtak.

Kínálkozik, hogy itt mindjárt felsoroljam az alföldi város kellemességeit. Teljes kilátás a szabad égboltra. Az áramló levegő. A csönd. A kilátást nem fogják el a szem elől közeli magas falak; az uccán hosszában végigvetett tekintet több kilométerre elrepülhet s nem ütközik száz lépésnyire valamely kanyarulatnál falba. A levegő üdeségét fokozza a fák rengeteg száma. Az uccákon mindenütt fa. Nem egy uccán — például Jókai ucca — négyes fasor. Legtöbb az akác, de sok a nyárfa, szilfa, a magasranyúló jegenye. Követve viszont csak a belső utak vannak s az egyetlen öntözőautó is csak ezeket portalanítja.

A lakosság számára vonatkozó adatok azt mutatják, hogy 1910-ben volt 62.445; 1920-ban 60.922; 1930-ban 60.192 lakos. A lakosok száma

tehát csökkenő. Részint a progrediáló nyomorral, részint az egykerendszerrel, részint a halálozási arányszám magas voltával — 1.5 ezrelék — magyarázzák ezt a csökkenést. Az egyik helyi napilap 1932 január elsejei számából idézem a következő cikk-címet: „(városunk) az elnéptelenedés lejtőjén.“ Másik cikk ugyanebben a számban: „Megdöbbszentően nőtt a csecsemőhalandóság az elmúlt évben.“ Ugyane cikkek szerint 1931-ben a házasságok száma 27 százalékkal fogyott 1930-hoz képest. Az elhaltak száma 1031, született 965 — ez a mérleg passzív 6.4 százalékkal. „Itt mindenestre az elviselhetetlen megélhetési viszonyok játszik a főszerepet.“ A halálesetek közül — ugyane cikkek szerint — 12.6 százalék a tuberkulózis, 5.9 százalék a rák, 3.1 százalék az „öngyilkossági járvány“ következménye. A tuberkulózis pusztítását az antihigienikus építkezésre is szokás visszavezetni. Nem alkalmazzák a szigetelést, a falakat közvetlenül a talajra építik, holott a talaj erősen víztartalmú. (Láttam kutat, melyben a víz felszínét a talaj felszínétől 2 méter választja el. Lakóházak pincéiben víz fakad fel.) A régi házak s a paraszti tanyai lakóépületek ablakai kicsik, bármily sok van itt a napfényből, a lakásokba kevés jut belőle. A számok felvilágosításai alapján pedig: 100 lakóház közül 1920-ban volt téglafalazata 4.8 százaléknak, téglaalapon vályogfalazata 17.2 százaléknak, egészen vályogból (sárból) épült 77.5 százaléknak, fa (egyéb) 0.5 százalék.

Feltehető az is, hogy az itteni fajta inklinál a tuberkulózisra. Mert itt határozottan dominál egy bizonyos embertípus. Ezt a típust megkísérlem areban és testalkatban leírni. Az arcot úgy próbálom elképzelteni — képek hiányában

—, hogy az állathasonlítást veszem segítségül. Ha azt mondom, hogy van gorillaképű, birkaképű és kutyaképű fej, akkor ez a típus a kutyaképűek közé tartozik. Hosszúkoponyájú — homloktól tarkóig — összenőtt szemöldökű, nyílt-homlokú, egyenes, hosszúorrú (hegyes orr), keskenyszájú az az arc, amely itt lépten-nyomon látható, mely által minden harmadik ember anynyira hasonlít egymáshoz, mint testvér testvérehez. Testalkatban pedig ugyanez a kedvesképű típus, de meg az egész emberanyag silány. Ha a Kretschmeri felosztást vesszük segítségül, mely szerint van atletikus, pyknikus és asthenikus konstitúció, akkor itt túlnyomó az asthenikus, de talán egyszerűbben is megmondható ugyanez: az emberek keskenyvállúak, gyenge izomzatúak; tagbaszakadt, fess embert — a nem úri osztályban — alig látni. (Még pedig szigorúan alig, mert egy hétig is el kell nézelődni, míg egy ilyen a szemünk elé kerül.

Talán érdekes, hogy éppen a város református lakosságának száma csökken. (A reformátusok vannak túlnyomó többségben.) A katolikusok 910-től 920-ig mintegy 1500 főnyi szaporulatot mutatnak, míg a reformátusok már akkor majdnem 3000 fővel csökkentek. Magyarázatul azt mondják, hogy az egykerendszerre a reformátusok a hajlamosabbak (vagy talán a földbirtokos parasztok, mert éppen ezek a reformátusok), másrészt azt is állítják, hogy a vegyes házasságok igen gyakoriak, már pedig a vegyes házasságokból származó gyermekek majdnem mindig katolikusok lesznek, miután a katolikus papok a házasulandóktól reverzálist követelnek.

Foglalkozás szerint a lakosok zöme földbirtokos gazda, van azután 10.000 földmunkás,

5000 iparos, 300 kereskedő, 4000 ipari munkás, 800 tisztviselő és nyugdíjas. A 200 holdat meghaladó birtok mindössze 5000 hold. Főtermény a búza. Exportcikk: búza, baromfi, tojás. (Benn a városban is mindenfelé az uccákon csibék, kacsák és libák legelésznek; magasan a levegőben vércsék kóvályognak állandóan.) Pangás és nyomorúság közvetlen oka a termények árának alacsony volta. A munkanélküliek a legvégső nyomorban vergődnek, a csak munkaerejükből élők az élet vitelére alkalmatlan, silány bérek mellett küzdenek az elpusztulás ellen; a többi kategóriák élettartalma: félelem az osztályból, a tűrhetőbb életvitelből való kieséstől. A földmunkás évi keresetét — 150 munkanapot számítva egy esztendőben — 300—400 pengőre becsülik, a munkások általában 18—20 pengőt keresnek hetenként, ami szintén mélyen alul marad az emberhez méltó létminimumon. Az iparkülönben egészen jelentéktelen; van néhány malm, néhány téglagyár, egy fűrésztelep, egy kötőszövőttárúgyár. A malmok s téglagyárak szünetelnek, illetve kettő-kettő van belőlük redukált üzemben. A legnagyobb téglagyár, egy pesti nagybank tulajdona szünetel, mert annyi a kitermelt téglája, hogy évekre előre el van látva. Ezt nevezik túltermelésnek. Azaz: a házak vályogból épülnek, de mivel téglából kellene, hogy épüljenek, — s itt-ott még mindig épül egy-egy — továbbá a ki nem kövezett uccákat is be kellene borítani a többiek mintájára téglával, ha már kövel nem lehet, objektív szükség-szerűségek téglá iránt ki nem elégítettnek, mégis téglában túltermelés esete áll fenn. A téglát bizonyára csak azért nem öntik a tengerbe, mert a tenger messze van, de lehet, hogy még megpró-

bájják majd a mozdonyokat téglával fűteni.

Hogy a kisbirtokos-gazda a jelenlegi terményárak mellett képes-e reuzálni, az olyan kérdés, melyre csak hosszú, kontradiktórius eljárással lehetne feleletet kapni. A kitünő gazdasági szakember azt mondja, hogy — hivatalos ész! — reuzálhat. A gazda maga azt erősíti, hogy nem. A gazdasági szakember az egész mezőgazdasági válságot a következőképpen ábrázolja:

1924-ben a város gazdaközönségének adóssága mindössze 840.000 pengő telekkönyvi teherből állott; ezt az állapotot azonban nyomban követte az eladósodás óriási arányú periódusa, melynek vége az lett, hogy a gazdaközönség eladósodása a telekkönyvekben az 1932. elején 19 millió pengő. A város mezőgazdasági területe 130.000 kat. hold, tehát egy hold átlagterhe mindössze 140 pengő. Igaz, hogy ez a 19 millió pengő 1932. év elején 47.000 kat. holdon volt kihelyezve s így a megterhelt ingatlanokon az átlagteher 405 pengő s emellett már alig lehetséges a rentábilis gazdálkodás, — egy hold forgalmi értéke 500 pengő — de mivel az egész birtokállományból 89.000 kat. hold tehermentes, a végeredmény az, hogy 35 százalék a megterhelt föld s 65 százalék a tehermentes föld, legfőljebb tehát a föld egy része gazdát cserél s a gazdák egy része lecsúszik a földművesproletár-sorsba, az egész komplexum azonban szívósan vegetál tovább.

Ezzel szemben a 25 holdas gazda már mást ad elő. Kimutatja, hogy adóban fizet 970 pengőt, kamatot — törlesztés nélkül — fizet 1012.50 pengőt, neki családotól létminimума évi 1400 pengő, az összesen 3382.50 pengő. A jövedelem pedig 120 q búzát számítva 1680 pengővel, 120 q kukoricát 720 pengővel, jószágot, baromfit

számítva 500 pengővel, összesen 2900 pengő. A deficit 482.50 pengő.

Ebből a számvetsből kitünne, hogy a kevésbé eladósodott, vagy éppen tehermentes gazda is csak vegetál, a vegetálás pedig aligha lehet stabil állapot. A két számvetésből pedig látjuk az örök pert: felülről azt mondják, hogy bírod, aulról felhangzik, hogy „nem bírom“. A jelenség önmagában nem ítélné meg, csak világ-gazdasági perspektívába állítva, ilyesmiről szó persze ebben a városban nincs.

Különben a vegetálás az, ami a város életvitelét, az egész élet színét, a részjelenségeket is meghatározza... Este tízkor már csend. Az utcákon legfőljebb azokkal találkozni, akik a mozgóképszínházból mennek hazafelé. Pedig az esti ég tiszta, tündökölnek a csillagok, a tejút szinte plasztikusá erősödve fehérlik s az akácfák ontják viráguk illatát, de szinte tragikomikus, a városnak nincs s mindmáig nem volt pénze (?) a csatornázáshoz s bizony az akácfavirág illatának hatalmas ellenséges erőn kell diadalmaskodnia: az utcák szélén szennyvízvezető-árkok húzódnak, beléjük ömlik az istállók piszka... A főtérszögletén álló szálloda akkora, hogy csak a dísztermének van 11 kapunagyságú ablaka; a teremben szinpad, karzat; befogadóképessége ezerembnyi. Használják-e ezt a termet valamire? Igen, de leginkább csak politikai gyűlésre, mondjuk a képviselő úr tart benne beszámolóbeszédet. (Képviselője kettő van a városnak, az egyik egységpárti, a másik polgári-ellenzéki, — a szociáldemokrata párt jelöltje azonban csak néhány szavazattal maradt kisebbségben.) Előadások, zeneesték, színelőadások néha voltak a díszteremben, de ma már nincsenek. (Egy

nem messze fekvő városból egyetemi tanárok is átutaztak, népszerű tudományos előadások tartására. Ilyen előadásokon parasztok is megjelentek. Nem igaz, hogy a paraszt érdeklődése bármi iránt is föl nem kelthető.) — Van-e vendég ebben a szállodában? — kérdezem a portást. — Jelenleg egyetlenegy sincs, — ez a felelet. Egy más napon csodálkozással hallom, hogy minden szoba ki van adva. Magyarázat: a pesti kereskedelmi utazók a hét első napján szoktak itt tartózkodni. A sikeres üzletkötés, — ez már más kérdés. Két könyvügynökkel beszélgettem, akik Budapestről, az ottani „szörnyű viszonyok“ elől menekültek szerte az országba; kétnapi próbálkozás után, jajveszékelve utaztak innen tovább. Ezek az ügynökök a legelismertebb magyar írók műveiből összeállított sorozatot árultak, rendelőt azonban egyet sem tudtak szerezni; a gimnáziumi tanár azt mondta nekik, hogy szüksége volna ugyan e művekre, sőt az első sorozat már meg is van neki, de újabb havi két pengővel megterhelnie a költségvetését tiszta lehetetlenség, hiszen nem tud a gyermekeinek harisnyát sem venni... A piacra hetenként kétszer — kedden és pénteken — kirakják áruikat az árusok; kirakják a helybeli híres cserepesek a korsóikat, tálaikat, magyaros motívumokkal ékesített dísz tárgyaikat, — déli fél egy órakor megkérdezem őket, hogy mennyit árultak, hát tizenheten 22 pengőt árultak; akadt olyan közöttük, aki 18 fillért árult. Ugyanígy a kosarasok, a híres „necc“-készítők, az ócskaárusok, a papucsosok; legföljebb ha élelmiszerben kel el valami. A piacon — főtér — egy öregasszonyt szólítottam meg, ráncosképű, fogatlan kis anyókat, alacsony kis széken ült, előtte két kis kosár, az

egyikben saláta, a másikban narancs, délután ötkor a mérleg: eladott négy fej salátát beszerzési áron — á 2 fillér s 4 narancsot — á 2 fillér haszonnal, a kereset 8 fill.; az anyóka 83 esztendő, adtam neki 20 fillért s kicsit beszélgettem vele; a barátságos szavak oly szokatlanok voltak neki, hogy sírva fakadt s mikor negyedóra múlva távolról újra feléje kémleltem, arcát kezébe temetve még mindig sirt; két vánkosa van, mesélte, azok még a nagyanyjáé voltak; „tessék elképzelni (így!), hogy milyen azokban már a tall!“ No de olyan szegényeket, olyan rongyosokat, olyan folt-hátán-foltba bújt ágrólszakadtakat lehet itt látni, lépten-nyomon, hogy az ember megáll és utánuk bámul, — de ők is visszanéznek, mert tudatában vannak annak, hogy a nyomornak az a foka, amit ők mutatnak be, már látványosság. Az önérdekvédelem persze olyan lelki munkára teszi képessé az embert, hogy vannak helybeliek, akik ezt a nyomort, mely jobbról-balról ott verhetné a szemüket, csak az én figyelmeztetésemre vették észre; a gyengébb idegzetűek csóválják a fejüket, bizony, bizony — mondják; de az erősek, osztályuk e hősei, rögtön harci pózba helyezkednek; „*Nem igaz, hogy nyomor van*“. — jelenti ki egy közgazdasági potentát — „*nyomorról beszélni destruktív demagógia; de különben is nyomor mindenütt és mindig volt, van és lesz; különben is nyomorra szükség van!*“

Mindenki igyekszik gondolkodásban úgy elhelyezkedni, érzésvilágában autoszuggesztiókkal úgy kitrenirozódni, hogy ne essék bele abba a százalékba, melyet a sérülten tovább vergődő hajó kivét magából. A helybeli kis hirlapíró — azért a havi 70 pengőért! — azt mondja a

munkanélküliek sápadt csoportjára mutatva: „Azért tessék elhinni, hogy ezek mind disznó kommunisták, mert ha akad is munka, követelőznek s azt mondják, hogy ennyiért vagy annyiért nem mennek.“ Egy kitünő úriember, aki ötödször érzékenyült el előttem az Endresz-ügyben, egyszerűen a szemembe nevet, amikor figyelmét felhívom a 83 éves öregasszonyra, hogy adjon majd neki néha-néha pár fillért. Egy másik szintén kitünő férfiú, aki előtt egy öreg paraszttól kérdezősködök a vacsorája felől s azt mondja, hogy kenyér és túró s én erre azt mondom, hogy bizony silány koszt, — csudálkozva száll szembe velem s vitatni akarja, hogy ez igenis kitünő vacsora. Nincs olyan kevés, amit az emberek a más számára elégségesnek találnának.

A kávéházban a szomszéd asztalnál arról beszélgetnek — 1932 májusában! — hogy a régi Magyarországon a közöshadseregbeli tisztek egymás közt németül társalogtak. A fájdalomtól de még inkább ily érzés mutatása iránt való elszántságtól eltorzult az urak arca. Tíz perccel később egy másik téma, hogy a szerbek az utódállamokban így és úgy. Megint tíz perccel később az egyik úr elmondja, hogy „tegnap“ mikor a lapokból az Endresz-Bittay katasztrófáról értesült, sírva fakadt s éjjfélig sírt, nem is vacsorázott... Hogy a keletázsiai események mögött a világkapitalizmus háborús hajlamossága lenne a mozgató erő — ilyesmiről egy szó se. Hogy a hitleristák kiverték a porosz parlamentből a kommunistákat s ez a cselekedet mutatója lenne a legközelebbi európai jövőnek, — erről egy hang se. Mintha csak egyszerű családirrásról adnának hír a pesti újságok. Römiznek, alsóznak, do-

minóznak, még csak nem is sakkoznak, úgy látszik ez már túl magas. Sem képes lapok, sem külföldi lapok nem járnak a kávéházba, még csak a Neue Freie Presse sem. A kaszinóba járt a Neues Wiener Journal, — mert a Presse már túlságosan baloldali! — de már ez sem jár. Századunkat például sehol sem látok, a könyvkereskedésben sem. Nyugatot sem. De még Napkeletet, vagy Magyar Szemlét sem. Korunk-ról, vagy Erdélyi Helikonról nem is tudnak. Társadalmi Szemléről nem is álmodnak. Szinte mulatságos: a helybeli könyvkereskedő azt állítja, hogy a könyvvásárlás az utóbbi időben erősen föllendült. Tudniillik még egy-két évvel ezelőtt egyáltalában nem vettek könyvet, tehát ha most havonta 20 könyv fogy is el a hatvanezer lakosú városban, az már föllendülés. A pesti napilapokat valamennyire olvasgatják, Pesti Hírlapot, Friss Ujságot, Kis Ujságot; a Nép-szava 500 példányban fogy; érezhető a Budapesttől való távolság, amely időben 5—6 óra, pénzben azonban, az emberek pénzbeli erejét tekintve, nagyobb, mint San Francisco távolsága Newyorktól. (Ezt azonban régebbi mértékkel mérem magam is, tudtommal ez a távolság is megtízszereződött a közelmúltban.) A kisebb pesti havi és hetilapok kihalnak, mielőtt ide eljutnának... 10.000 földmunkás, 4000 ipari munkás mellett a szociáldemokrata párt taglétszáma 800... A kávéházi takarítóasszony a Képes Nagy Mesenaptárt olvassa; a pincér saját pénzén vásárolta meg a „*Kalandorok, árulók kémei*” című könyvet... Színház nincs; van nyári színház, melyben nyáron, két hónapon át, játszik egy másik alföldi város társulata, de nem játssza Pirandello „Negyedik Henrik”-jét, sőt még a „War-

renné mesterség“-ét sem, hanem inkább a Méltóságos asszony trafikját, a propos Méltóságos asszony trafikja, — burzsoá és burzsoáné fenn voltak Pesten és látták a darabot, hát az valami nagyszerű; olyan elmés, olyan bájos, hogy azt ki sem lehet mondani... Mozgóképszínház egy van, a Pesten lejárt darabokat pörgeti 5—6 hónapi késéssel; itt volt szerencsém a „Lángbörtön“-höz, életem legförtelmesebb filmszörnyetegéhez; hogy ez a mű a világon van, abban viszont nem a helybeliek a bűnösök, az ilyesmi már a kapitalista kultúra nagy szellemi központjaiból kerül ide, jeléül annak, hogy fejtől бүдösödik a hal. A helybelieknek azonban nagyon tetszett a darab, nyílt-vászonni tapsokat is aratott, lehetőleg a legbutább jeleneteivel. Egy szimpatikus képű fiatal-ember magyarázta a szünetben egy másik helybelinek: „*Van benne sok autoszoröncsétlenség, mög sok robbantás, nagyon érdekes!*“... A helybeli lapok száma három. Kis cikkeket, a pesti lapokból átvett híreket s helyi eseményekről szóló közleményeket tartalmaznak, sok bennük a sajtóhiba, egyébként ártatlanok, ami bűnük van, az is felülről (már megint fejtől бүдösödik...) származik; például vannak bennük vezércikkek, melyeket pesti lapokból vesznek át, melyeket állami, társadalmi, szellemi életünk oszlopai írtak. „*Az emberek közötti közösség eszméje nem új dolog*“, — mondja a cikk, írja a cikk főpapi szerzője, mintha nem lenne a legelemibb társadalomtudományi, lélektani, sőt természettudományi felismerés, hogy ez az eszme szükségképpen oly régi, mint maga az emberiség. Ez az eszme még egy néger számára sem lehet új, csak egy főpap számára, de az ő számára azután kellemetlenül új, mert eszméből ezekben az évtizedekben pró-

bálkozik kínos valósággá átalakulni. „Még csak nem is pünkösdi eredetű gondolat.“ Mintha létezhetne józan eszű ember, aki ezt az eszmét a pünkösdből származtathatná. Mintha az efféle magyaráztatás nem volna kézből való megkontrázása mindennek, ami ma tudomány. „Az emberek közti közösség meg volt már a teremtéskor pecsételve azzal, hogy az Isten egy embert teremtett először és ettől az egy embertől származtatta le mint egybekapcsolt testvériséget... az egész emberiséget.“ „Még ha azoknak az önkényes (?) álláspontját fogadnánk is el igazságnak, akik nem hisznek az egy ember teremtésének szentírásbeli történetében“... stb. Csak azután Kain csinálta a bajokat. „Kain az irigységet, haragot, bosszút, gyűlöletet beoltotta az emberiségbe, amelynek fekete piros vére ott kering és forr az emberekben, családokban, nemzetekben, társadalmakban, államokban, végkép ki nem írthatóan.“ Szóval Kain áldozatai vagyunk. Innen már csak egy lépés lenne a következő gondolatsor: Ma is vannak Kainok, akik így és úgy, akiket az istenfélő keresztyén lelkeknek le kell rázni az emberiség testéről, akiket, ha másképp nem lehet, tüzzel, vassal kell kiúrtani — s már benne vagyunk abban a bizonyos „krisztusi szeretet“-nek mondott egyenesben... Ez és ilyen a város szellemi importja, a nagy szellemi központokból. Export a búza, baromfi, tojás, import a maszlag.

Kuriózumnak tekinthető egy 736 oldalas albumnagyságú könyv, melynek címe: „(város) története, családok tükrében.“ Ez már olyan olvasmány, amit itt is megvásárolnak. Minden helybeli lakos benne van a könyvben, kivéve a rongyos prolikat, akik azonban nem is esnek bele a „mindenki“ kategóriába. Sőt, kezdődik a könyv

hazánk nagyjainak méltatásával, függetlenül attól, hogy helybeliek-e. A nagyokat méltató fejezet gyűjtőcíme: „*A magyar feltámadás apostolai.*” Ha valaki eddig nem tudta volna, az a könyvből megtudhatja, hogy fel vagyunk támadva. Az egyik apostolról, gróf Bethlen Istvánról, azt mondja ez a hyperlexikon:

„*Az a férfiú, ki kormányzati bölcsességével, rátermettségével, lelkének erejével a pusztulás romjaiból vezette ki az újraépítés útjára a magyar nemzetet.*” „... aki nem kérte, hanem parancsolta a tiszteletet *kint is, a nemzetek fórumán s akit még ellenségei is és a nagy ántánt államférfiai olyan tisztelettel vettek körül, mely csak fejedelmeknek jár.*”

Egy másik próféta volt Vass József. „... a Vass-lexek az új társadalmi védelmek sziklakövei. A lakásügyi rendeletek bátor kezének vonásai voltak. S legutóbb a Társadalmi Biztosítónak évezredes haladást jelentő nagyszerű áldása is az övé... „a kormányzat élén is ott ékesíti mellét az arany kereszt. Az, melyet Krisztus alkotott (?), István király fogott kezébe s mellyel Tomory büszke vezér a dicsőség útját (?) mutatta a pogány ellen vívott harcban a magyar hősöknek az Isten felé...”

És így tovább más és más fejezetekben, minisztereken, főispánon, polgármesteren, sütőmesteren, szabómesteren keresztül végeláthatatlanul. Például Kotré Miklós nevű sütőmesterről fél óriási oldal, mely végződik így:

„A forradalomkor leszerelt és Reisinger segédje lett, míg 1919 végén a Révai uccán megnyitotta önálló műhelyét, melyet aztán 1922-ben a Szent László ucca 7/a száma alá, saját házába helyezett át. 1927-ben a szomszéd Kocka-féle új

szép házat is megvásárolta s telepe mellett vegyesüzletet nyitott — 1907-ben nősült s neje Banga Péter Szent László uccai kisgazdának leánya, Banga Judit, ki nagyon ügyes asszony s ki azelőtt is, mint piaci árus, tiszteletreméltó szorgalommal kereste meg becsületes kenyerét. Kotré Miklós végtelen szorgalmú s régi hűségű kötelességtudó ember, mit az is jellemez, hogy segéd korában 15 évet két helyen töltött el. Benne ez az ősi város értékes, hasznos polgárt nyert. Két gyermekük van: Kotré Erzsike, ki a négy polgárit elvégezvén otthon a telepen segédkezik a háztartásban. Ifjú Kotré Miklós ki, iskoláit elvégezvén, édesapja maga mellé vett, hogy mester-ségét kitanulván egykor a családi telepnek legyen méltó vezetője“.

Az értelem e teljes elcsavarodásának, a téves következtetéseknek, a tényhamisításoknak s az ezek által felfokozott általános nyomornak intézményes, jól megszervezett világából ereszkedjünk mélyebb, érintetlen régiókba, szálljunk egyes külön szigetekre. Beszélgettem napszámos parasztokkal. De itt már feladom a tárgyilagos ábrázolásra való törekvést s azt mondom el, mi az, amit e városban megszerettem. Szerettem ezeket a napszámosokat. Értelmes emberek. Értelmesebbek, mint a rajtuk élősködő rétegek, habár — hogy túlzásnak ne lássék az ítéletem — értelmességük inkább negatív, azaz megnyilatkozásaik mentesek a bárgyúságoktól. E napszámosok a városi Népkerthben dolgoztak, éppen ebédeltek. Az ebéd kenyér és szalonna. Elmondják, hogy általában ez a kosztjuk, ezenfelül alig akad más is, legfőljebb leves, krumpli „hajában“, néha valami tészta. A napszámuk 1 pengő 70 fillér — de van 80 filléres napszám is — ebből lemegy 11 fil-

lér a társadalombiztosítóra, marad 1.59. Azt mondják, hogy ez siralmasan kevés a megélhetéshez. Még a silány élelem is alig kerül ki belőle. Ruhát venni meg talán már soha az életben nem tudnak. Ronggyal foltozzák a szakadásokat, de majd a rongy is elfogy. Az egyik 918-ban jött haza a frontról, azóta 14 esztendő alatt kétszer vett cipőt. Egy pár csizmának az ára 22 pengő, ez félhavi kereset, csizmáról tehát „még csak álmodni sem lehet”. A legöregebb napszámos azt mondja, hogy van neki egy kis háza s másfél hold földje; ezek után adót fizetett a mult évben 120 pengőt. A földje felében búza, másik felében kukorica termett; a búza hozott 60 pengőt (5 mázsa), a kukorica 36 pengőt (6 mázsa), ez 96 pengő; az adóhoz tehát hozzá kellett keresnie napszámmal 24 pengőt, de így a földje megmunkálásáért semmit sem számít föl. Ők a hivatásos földmunkások, — mondják — de sorsukat az is megnehezíti, hogy szegény harcol a szegény ellen, kényszerűségből: a kereset nélkül maradt ipari munkások is földmunkára ajánlkoznak, meg a szomszédos falvakból is bejárnak napszámra a párholdas kisgazdák, akik, éppen mivel megvan az 5—6 holdjuk, olcsóbb napszámmal is beérik... Azelőtt is nehéz volt az életük, még a békevilágban is, de mégsem volt ennyire elviselhetetlen, — beszélik. És az a csodálatos, hogy senki nem tudja megmagyarázni, senki nem tudja okát adni, mitől romlott így el a világ. Azt meg még inkább nem lehet tudni, hogy véget ér-e ez, vagy éhhalál lesz belőle.

Értelmes derék nép. Csak úgy mellékesen: emberélet ellen elkövetett bűntett négy esztendő alatt kettő fordult elő ebben a városban. Pedig az óriási területen mindössze 36 rendőr teljesít

ember, mialatt sehol egy rendőrt nem lát.

Tetszett nekem az a lokálpatriotizmus, mely-lyel minden értékükről beszélnek. És felhívják figyelmemet a nótáikra, elhalt népköltőjükre, a nótaismerő tisztviselőre, a jeles népdaléneke-kesükre, a városból származó festőre és szob-rászára, egy kőfaragóra, aki művészi szobrokat is készít, a nyelvükre, a híres harmonikás csiz-mákra, a díszes subákra, cifra szűrőkre, a esi-gatésztára, sajátos lepényeikre, a külföldön is ismert necc-ükre, a cserepesekre; itt egész a leg-újabb időkig mindig ellenzéki képviselő volt, — mondják; itt terem az ország legjobb búzája, — állítják; innen még Londonba is exportálnak pulykát — dicsekszenek vele.

Az elhalt népköltő félig fűzfapoéta lehetett, de némely versében talán már csakugyan költő volt. Jellemző, hogy művei soha nem jelentek meg nyomtatásban, de jellemző az is, hogy még a zsidó intellektuellek is tudják egy-két versét. Egyet ide írok, melyet aránylag legkülönbnek találtam:

Szél hajtja a habot,
Hab a vízimalmot,
Szerelem csinálja
az atyafiságot.

Nem csak az az asszony
Kinek sok lúdja van,
Hanem az az asszony,
Kinek szép lánya van.

Szépen fölneveli,
Szárnyára ereszti,
Könnyes szemmel nézi,
Hogy más üti, veri.

A népdalénekes városi tisztviselő. Csinos, magas, jótermetű ember, rengeteg nótát tud, csakugyan gyönyörű tenorhangja van, csak úgy a kávéházban vagy a kocsmában énekel, a helybelieknek élmény, ha hallhatják. A magyar nótákat nagyszerűen adja elő, zengő, szárnyaló hangon, úgy ahogy kell, ahogyan a híres primások szokták hegedülni. (Különben már fölfedezték, a rádió révén kezd országos hírűvé válni.)

A kőfaragómester szobrásznak indult, de nem érvényesült, elkedvetlenedett. Egy fogorvosnál láttam egy kis 30—40 centiméter magas szobrot, egy olyan ötven év körüli kulákot ábrázol: kerek karimás kalap a fején, mándli, csizma, két kezét hátul összefogva áll, pocakja kidülled. Egy embertípus, művészi tárgyilagossággal ábrázolva, mégis szociológiai ítélkezés fölötte, csak úgy a szív érzése alapján. No persze, hogy nem érvényesül az olyan ember, aki ilyen szobrokat csinál. Másik szobra például: „A hülye” — egy falusi idióta; vagy: „A bosszú”, — egy gatyás, öregedő paraszt ül padon, kezében egy bunkósbót. Az elbukás így adva van, de viszont ezek csakugyan szobrok, nem úgy mint a Jókai, aki a Jókai-téren ül, vagy a Rákosi, aki a Newyork előtt áll. Ezt a kőfaragót még a helybeliek nem fedezték föl, de valami halvány sejtés dereng bennük, az a gyanum, hogy neve az egész országban ismeretlen, de tudom, hogy egy francia művészeti lexikonban benne van.

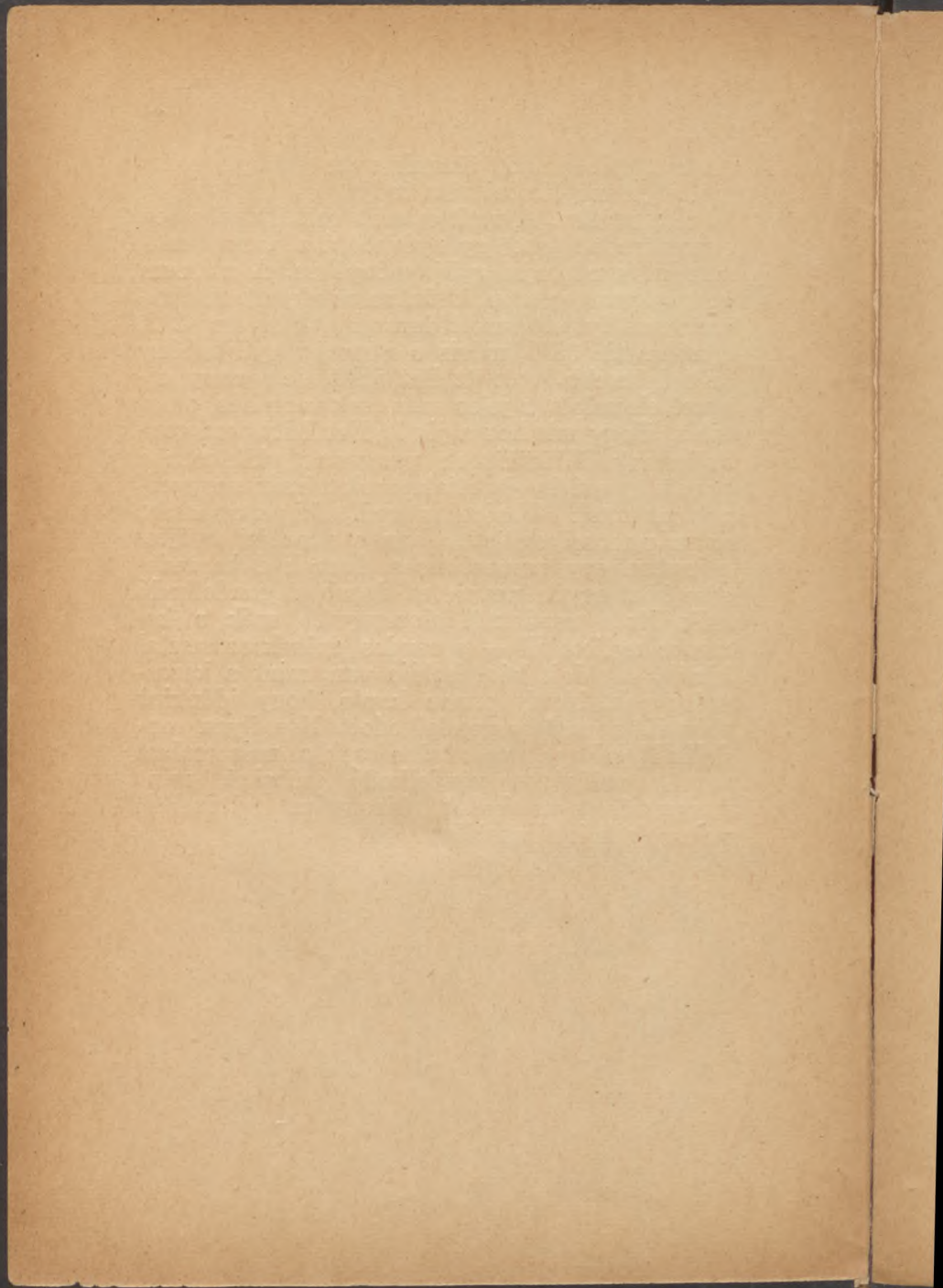
A necc-készítő nők szorgalma s gazdasági kizsákmányoltsága, a cserepesek (göloncsérek) félig hasztalan ügyessége, a subások, csizmások iparának korszerűtlenné válása megható. Egy suba diszítése háromheti szakadatlan munka, —

ezt ma már senki, akinek még subára volna szüksége, megfizetni nem tudja.

Ez a jelen. A mult dúsabb volt. Emlékeiben elszomorodva lehet gyönyörködni a város múzeumának néprajzi gyűjteményében. A múzeum anyaga gazdag, szép, kitűnően rendezett. A régészeti osztály leltározott darabjainak száma 4912, a néprajzié 3510, mégis a néprajzi gyűjtemény az érdekesebb. Volt itt élet, jólét, de a nagy gépezet elromlott, a jelen már csak vergődés, pusztulás. Hogy mit hoz a jövő? Erről itt nem gondolkoznak. Nélkülöznek, panganak, akik már a pusztulás szélére jutottak, azok némán szenvednek, az arcok többsége nyugodt, aki aznap evett, az már mosolyog is... Van a néprajzi gyűjteményben egy paraszt-szoba. Ennek a berendezése közt egyik nevezetes darab a gondolkodó szék. Ez a rendesnél alacsonyabb szék, a kemence mellett áll — a rendes székek az asztal körül —, oldalt két támlája van, mint a karos-székeknek. Nevét onnan kapta, hogy időnkint ebbe ült a gazda s gondolkodott. Nos, ilyen gondolkodó szék ma már talán csak a múzeumban van, a valóságos gondolkodó székeket, mint haszontalan darabokat, bizonyára feltűzelték valamelyik inséges télen.

Dunántúli város 1933-ban

(Győr.)

A vidéki magyar városokról azt szokták mondani: nem falu, nem város, érdektelen. Győrre ez a közhely nem alkalmazható. Egyáltalában nem falu, de igenis város, a városiasság minden jelével, — ellenben jóval érdektelenebb bármely kis falunál.

A falu karakterét az határozza meg, hogy közvetlenül a földből, a természetből sarjadt ki, van benne bőven termőtalaj, növény, fa, virág, állat, rovar, napfény és kék vagy borús ég, éjszaka pedig holdvilág és csillagragyogás, esetleg természetes sötétség. Győr abszolút város, mintha nem is földön, hanem már előre mesterségesen kikövezett területen épült volna, csupakő- és téglafal, cseréptető, kapu és ablak, kirakatsüveg, műhely, gyár, bolt, éjszakai villanylámpa, — semmi természet, legalább is kevés, semmi domb, semmi látkép. Városnak azután olyan, mint Budapest, Buda nélkül, egytizenötödére kicsinyítve, annyira, hogy ami ellenszenveset talál az ember Pesten, Győrben még az is legföljebb parányi utánzatokban lelhető fel.

Micsoda város az, amelynek 52.000 lakosa van, hivatalnokok, kereskedők, szabadfoglalkozású intellektuelek és munkások — s nincs szín-

háza! 1928 óta nem folynak előadások a régi, százszentendős színházépületben. De amikor még folytak, már akkor kiderült, hogy nem kell a győrieknek Shakespeare, Pirandello, vagy Kátona József, hanem kizárólag operettért dobog a szívük. Szinte kultúreredmény tehát, hogy a rendőrség, tűzrendészeti okokra hivatkozva, 1928 óta nem engedélyez előadásokat a régi színházban. Új színház pedig azóta sem épült. Időnként alkalmi társulatok vendégszerepeltek a városban. Amelyek komoly darabokkal kísérleteztek, azok megbuktak, amelyek operetteket játszottak, azok jól kerestek. Ma az Apolló-moziban a Hacsek és Sajó-t játsszák, ez kell, ez Győr szellemi nívója. Van egy műkedvelő társulat a városban, Vasas Színpad a neve, vasmunkások a színjátékosok. A helybeli lapban a „Leányvásár” előadását hirdetik.

Azt hinné az ember, hogy ez a „Leányvásár”-előadás spontán megnyilatkozása a szociáldemokrata munkások szellemiségének, akiknek nincs fogalmuk arról, hogy mit kell és mit szabad nekik játszani, vagy akárcsak meghallgatni. De kiderül, hogy ők maguk is féligmeddig a győri nívó áldozatai. Nekikvalót, például a Takácsokat, vagy a Reményt, nem is játszhatnák, mert erre nem kapnának hatósági engedélyt. De azért is kénytelenek operettet és csakis léhaságot előadni, mert az előadások költsége a nézőközönség pénzéből kerül elő, a fizető közönség pedig polgári; polgár és polgárné pedig, legalább Győrben és ma, komoly darabért nem fizet.

A munkások közt az előadások rendezősege minden alkalommal harminc ingyen jegyet oszt szét — ennyit tesz lehetővé a számvetés. —

ezekért a jegyekért egész tömeg pénztelen munkás jelentkezik. Fizetni a munkások nem tudnak, mert a munkabérvizonyok siralmasak. Tizenegyezer ma a munkanélküliek száma Győrben.

52,000 lakós és 11,000 munkanélküli! Mert 64 gyár volt Győrben, még csak a közelmúltban is. Volt két gőzmalom, két gőzdaráló, volt margaringyár, téstagyár, bőrgyár, takaréktűzhely, réz- és ércöntőde, szeszgyár légszeszgyár, lakkgyár, linoleumgyár, faárúgyár, lakatosgyár, téglagyár, gőzfűrészgyár, gépgyár, stb. A gyáraknak egy része megszüntette üzemét, mások csökkentett üzemmel dolgoznak. Egyedül textilárukban van ma konjunktura, így a textilgyárak lehetőleg még fokozzák a termelést. Megszűnt például a Kohn olajgyár, legalább is mint győri üzem; csökkentette üzemét a győri vagongyár, mely még öt év előtt is 3000 munkással dolgozott; ma pár százat foglalkoztat. De ha jól megy is egy gyár, az nem jelenti azt még Győrben sem, hogy ne silány munkabéreket fizessen. Például a győri Textilgyárban nők dolgoznak, akik heti 48—50 munkaóra mellett átlagban 18 pengőt keresnek. A Koestlingyárban a heti munkabér 5—6 pengő.

Hogy miből élnek a munkanélküliek, — ez nem csak Győrben, hanem mindenütt a világon rejtély, még ott is, ahol van munkanélküli segítség, mert hiszen az ilyen segély nem szól a munkanélküliség végnélküli tartamára. Győrben — egy várost, tehát egy kisebb kört tekintve át — megkapja az érdeklődő a magyarázatot. A munkanélküliek egymás kölcsönös segítségéből élnek. Alig fordul elő család, amelyben van, mondjuk, apa, anya, két-három gyermek, hogy

minden családtag munkanélkül lenne. A kereső családtag megosztja nyomorúságos bérét a többiekkel. Ezen felül akad néha alkalmi munka is. Ilyen például az engedély nélküli hordárkodás.

Az inségakeió terén Győr, úgy látszik, nem szűkmarku. Azonban mint minden fajta jótékonyaságnak, úgy a hatósági segélynek is az a természete, hogy mindig csak a valóságos szükséglet egy kis hányadáig terjed. Például most — szeptemberben — készült el a városi költségvetés, melybe az inségesek segítésére 400.000 pengőt vettek fel. De úgy, hogy ezt az összeget olyan munkák elvégzésére kell fordítani, amelyekhez városrendészeti érdekek fűződnek. Ebből az összegből kerül ki tehát a munkálatok anyagának ára, valamint a vállalkozói nyereség. Mondjuk, hogy munkabérekre marad 250.000 pengő, szóval a felénél több. Akkor is 22.5 pengő jut egy munkanélkültre, egy esztendőre.

Ezzel szemben azt olvashatjuk a megyei alispáni jelentésről szóló hírlapi tudósításban, — hogy az egész megyét tekintsük át —: *„Nem nyitják meg a megyei tudógondozót; bezárják a magyaróvári árvaházat.“* A Karolina kórházról pedig, hogy *„működése csak abban az esetben tartható fenn, ha megfelelő számú fizető vagy beutalt beteg jelentkezik.“*

Sok tehát a szegény Győrben. Egy részüknek rendes hajléka sincs, barakokban laknak, a Duna-ág mentén, meg a közkórház közelében a Nádorvárosban. Az ilyesmit persze a kutató csak tüzetes nyomozás után fedezi föl s csak azért nem jár úgy, mint a Budapesten megforduló idegenek, akik jönnek, mennek, szórakoznak és távoznak s el vannak ragadtatva a sok széptől és jótól, — mert Győrben bajos lenne

szórakozni s a szépből és jóból szerény adagokat lehet csak fogyasztani. Különben Győr felületi képe kellemes. Olyan városházája van mindjárt a pályaudvarral szemben, hogy Kölnnek is díszére válna. A város főuccáján, a Baross-uccán, hatalmas és jó szálló — Royal — két nagy kávéház, csinos épületek, dús kirakatu üzletek, a kirakatokban ruhák, szövetek, selymek, puplin ingek, ékszerek, órák, — csak épen könyvek és folyóiratok nem, — hentesárúk és gyümölcsök. Az árak pesti színvonalúak, de a gyümölcs olcsóbb, különösen a körte, melyből remekeket látni. Az uccán — Baross-ucca és környéke — jól öltözött, nyugodt és szabályos arcú emberek, csinos és jóalakú nők sétálnak. Az arcok szinte nemzetköziek, faji jelleg rajtuk föl nem fedezhető. Az ucca teste aszfaltozott, az esti korzó népes, — este hat órától kilencig tilos erre közlekedni a járműveknek, amelyekből különben sincsen sok, hogy zavartalan legyen a séta, csevegés, kis nőkre való vadászás.

Akinek pénze van, az Győrben is kitünően táplálkozhatik. Kisebb vendéglőkben, például a Főuccától tíz lépésnyire egyben, 80 fillérért megvacsorázhat a vendég, a kenyér 6 fillér, borralaló nincs, mert a gazda maga szolgál fel; kapni ezért a pénzért jókora adag kacsa-sültet rizzsel, vagy bécsiszeletet krumplival. Még rádiót is lehet, sőt muzsáj hallgatni, mely hol Budapestről, hol a még közelebb fekvő Bécsből szolgáltatja a zenét annak, aki szeret ritmusra csámesogni. Aki pedig a szemét is óhajtja foglalkoztatni — ha nem lenne neki elég a kacsasült piros-barna színe zsíros csollogásaival, — elgyönyörködhetik a falon lógó képekben: Károly király arcképe az egyik, Rothermere

lordé a másik. Este, de délben is, nagy a hentesüzletek forgalma, az előkelők, helybeli arisztokraták, 30—40 fillérért ebédelnek vagy vacsoráznak, tarját, magyar sonkát, a proletárfélék 10—20 fillérért sült szalonnát. A papírost Győrben is, akár csak Budapesten, nyálazzák a hentesek és henteslegények, azaz mialatt egy papírt a kötegből letépnek, nyelvükön végig simítják az ujjukat s egy-egy kis nyál minden esetre jut a tarjára, illetve sültszalonnára is.

De nemcsak a Baros-uca csinos, hanem általában rendesek az uccák, az épületek, nagy a tisztaság. Az már más kérdés, hogy mindez lehet kellemes és megnyugtató, de sehol semmi, ami a jelentéktelenségen túlnőne, mintha maga a jelentéktelenség itt valami pozitivum lenne. Megannyi Képiró uca, Bástyá uca és Práter uca Pestről. Sőt valahogy mindez Ujpestre transzponálva. A különbség az említett pesti uccák s a győri részletek közt legföljebb az, hogy Győrben kevesebb a magas ház, azaz több a földszintes és egyemeletes. Némely uccája a városnak, azok, amelyekben több a régi épület, olyan, mint egy német kisváros. Győr különben régebben meglehetősen német volt, az idők folyamán, a magyarság fölfelé törő korszakaiban magyarosodott el. A régi németység emlékei láthatók egyes épületeken, egyes uccatáblákon, melyek ma restaurált emléktáblák, ilyen szövegekkel például: „*Jacobus gassen*“, vagy „*Wilhelmus gassen*“. Így, kis g-vél, de gót betűkkel. Egy emléktábla a Király-uccában, azt az eseményt örökíti meg, hogy 1809-ben, annak a bizonyos nemesi insurrecciónnak leverése, azaz szétkergetése után Győrben, az emléktáblával ellátott házban, lakott Napóleon.

Egészen modern családi házakkal beépített telep a Nádorváros. Az ember bámul, hogy mennyi jólétet, békét, magas életnívót és biztonságot mutatnak kifelé ezek a nagyablakos, kis kertekkel körülövezett tömör otthonok, — sajnos, a külső látszaton kívül azután sehol semmi nyoma, hogy itt tartalmas, kultúrával telített élet folya... Kellemetlenül szórakoztató, ha akár itt, akár a város más tájain, az uccák neveit olvassuk. A Nádorvárost például egész hosszában északról déli irányban átszeli egy végtelen út, mely a Baross uccának — a várost két részre osztó vasúton átvezető híd közbeiktatásával — egyenes folytatása. A neve ennek a résznek mégsem Baross ucca, sőt csakis a külső részét hívják *külső Baross uccának*, mert a Baross uccától, azaz a vasúti hídtól a külső Baross uccáig terjedő vonal — egy és ugyanazon útnak része — a *Dr. Vass József ucca* névre hallgat. Ezzel elérkeztünk ahhoz a tünethez, mely uccaelnevezés című lelki és társadalmi folyamat, valami különös kortűnet s mint ilyen, minden magyar városra nézve egyformán jellemző: személyekről neveznek el uccákat, még pedig politikusokról és írókról. De mindig olyanokról, akiket egybizonyos, mondjuk konstruktív nemzeti szemlélet alapján könyvelhetnek el kiválóaknak. Azt csak mellékesen jegyzem meg, hogy a legegyszerűbb jóízlés szerint is, ha Vass Józsefről nevezünk el egy uccát, elég lenne azt Vass uccának hívni, legföljebb Vass József uccának a Doktor Vass József ucca nem csak ízléstelen, hanem a praktikusság követelményeinek sem felel meg. Az már külön pikantériája éppen ennek az ucca-névnek, hogy a keresztelés még néhai Vass József életében történt.

Izléstelenségükön felül még aggályosak is az efféle nevek, például a tartósságukat illetőleg. Mi lesz az ilyen nevekkal: Dr. Vass József ucca, Gróf Tisza István tér, Vilmos császár út, — öt, vagy tíz év múlva? Minek az uccaneveket szüntelenül átkeresztelni? Hogy milyen inga-tagok az ilyen nevek, melyeket a politikai aktuális fölülkerekedések világából ragadtak ki, arra példát egy más városból, Hajdusoboszlóból vesznek. Ott ugyancsak élő nagyságról, az egyik minisztérium magasabbrangú hivatalnokáról neveztek el egy uccát, mert hogy a nagy férfiú „városunk szülötte.” De alig, hogy megtörtént az uccakeresztelés és alig készítették el az új névjelző táblákat, máris valami panama derült ki a város nagy fiáról, az illetőt állásától felfüggesztették s fegyelmi eljárást indítottak ellene. Lőn azután nagy zavar a városban, hogy addig is, amíg a fegyelmi vizsgálat véget nem ér s a város dicső fiát fölmentik, vagy marasztalják, mi történjék az uccával, milyen néven emlegessék.

Az ily szellemben történő uccaelnevezéseknél mintha gondosan ügyelnének az adagolásra: az írók kapják a kisebb uccákat, a politikusok a nagyobbakat és díszesebbeket. Arany János ucca van minden városban, de Arany Jánosnak, Jókainak, Kazinczynak nem juthat akkora és oly szép ucca, mint Andrássynak, Vilmos császárnak és Vass Józsefnek. Ady Endrének nincs uccája sem Győrben, sem máshol. Nem mintha ezt fájlalnám, de megemlítem, mert jellemző... A régiekben persze több ízlés volt, mint a maikban, ahogy mindenütt, úgy Győrben is. Van például Győrben egy ucca, név szerint Schwarzenberg ucca. Csak így és nem úgy,

hogy Schwarzenberg Adolf grófról nevezték el, aki a törökök elleni harcban Győrért, Győr mellett esett el.

De ilyenek például: Cziráky-tér, Wesselényi ucca, Batthyány tér stb.

Még szép, hogy Jedlik Ányosról, a fizikusról is elneveztek egy uccát, bár neki tudós voltán felül az is érdeme lehetett, hogy bencésrendi pap volt, valamint van Dr. Kovács Pál ucca is; ez a Kovács Pál 1880-ban született, orvosdoktor és író volt s lapot alapított és szerkesztett Győrben... Van azután egy ucca, melyet Imre ucca helyett röviden Szent Imre herceg uccának neveznek. A kapuk fölé kifüggesztett kis táblákon, de még az uccavégeken látható nagyokon is csak rövidítve fér el ez a név, így: Szt. Imre hg. ucca. Talán kuriózum, hogy egy uccát viszont, a Győrsziget nevű városrészben, Kohn uccának hívnak. Ilyen is megesik, ha egy Kohn nevű gazdag gyáros egész uccára való telket adományoz egy városnak.

Ha már az ember az uccaneveket olvasgatja, megnézi a cégtáblákat is. Lám, Győr még ezekben is szürke. Nem úgy, mint például Szolnok, ahol az érkező már a vonatról megláthatja a következő cégtáblát: Ondó János vendéklője. Itt Győrben a zsidókat Perlnek, Reisznek, és Braunnak hívják, vagy magyarosított neveken Fehérnek és Székelynek, a fajmagyarokat Szabónak és Tóthnak, a németeket pedig Schmidtnek és Toblernek. Egy régies-német ízű nevet találtam: Zechmeister; s talán ebben a névben érezhető némi túlzás: Zimánd Mór. Olasz fagylaltost is látok kettőt. Hát még Győrben is! Az egyik: I. Mayerrotti. Rekonpenzációképen vaj-

jon árulhat-e valamit Rómában a magyar Mayer Ignác?

Aránylag sok a tér Győrben, szépen parkozva, befásítva. Ez a kevéske a természetből. De jelentékeny fa nincs. Még ez sem! Pedig a környéken, egy-két állomással távolabb, remek tölgyek, szép nyárfák láthatók. Mégis egyetlen egy szép példány, egy hatalmas fűzfa a Rába partján... A terek fái leginkább akácok. Szobrok a tereket nem ékesítik, mert amennyiben vannak szobrok, azok csupán vannak, de ékesítésről szó sem lehet. Szinte szerénytelenül szerények. Győr ugyan csak egy húron pendül a többi magyar várossal, már ami a szobrokat illeti. A szobrok persze, — akár csak Budapesten, vagy bárhol az országban — nem művészi koncepciók, hanem mindig valamely történeti — irodalmi vagy politikai — nevezetesség köábrázolatai. Hiressé vált emberek Győrben nem születtek, azért a „városunk nagy fia“ jogcím helyett más ürügyeket kellett keresni, hogy némely köemléket mégis fölállíthassanak. Így emeltek egy Kisfaludy Károly szobrot, mert Kisfaludy Károly ha nem is Győrben, de legalább a környékén, Téten, született. Vagy állítottak egy emléket, egy sablónos mellszobrot Gárdonyi Gézának, aki fiatal korában, amikor még Zieglernek hívták, Győrben volt tanító.

Van a Honvéd-ligetben, a Révai Miklós főreáliskola előtt egy emlék, mely karcsú csonkapiramid formájú oszlop, rajta ércsas. Az emlékipiramis első oldalán ezek a szavak állnak: *Szabadság, Egyenlőség, Testvériség*. A hátsó oldalon: *az 1848. március 15. éhez fűződő események emlékének emelte Győr szab. kir. város közön-sége, 1902*. Meglepett ez az emlékmű, bár felíra-

tának szövege kissé tartózkodó, sőt úgy érzem, hogy köntörfalazó. Ép úgy meglepett, mint ahogy meglepett volna Kecskeméten, Szegeden vagy Budapesten. Hogyan jött egyáltalában létre ez a szerény emlékmű, szerény általánosságot halkán rebegő szavaival? Nincs itt valami tévedés? A magyarázat pedig: 1902, a keletkezés ideje. Mert ami mindig és mindenütt szorongást okoz az emberben, az az idők közti, az 1925 és 1933 közti különbség. Hogy mekkora ez a különbség, azt csak akkor lehet igazán fölmérni, ha módunkban áll két keresztmetszetet összehasonlítani, például: Győr 1902. és Győr 1933. Ezt az összehasonlítást idegen jobban megteheti, mint bennlakó és — ami ugyanazt jelenti — mindenki jobban eszközölheti olyan objektumon, amellyel nincs szakadatlan kapcsolatban. Mintha valakit, egy személyt, 30 év óta nem láttunk s akkor, újra látva őt, a valóság teljes súlyával érezzük át: mennyire megöregedett. 1902 — ez a virágzás kora, esupa cél és remény, nem is indulás hanem szakadatlan menetelés valamely irányban, melynek képzeleti végállomásáról minden illúzió jogosult. 1933 — ez a zsákucca, az elakadás, a sötétség, a nincs tovább, vissza is hiába lenne, letörés, elposványosodás. Persze országos, hogy nem mondjam világvizonylatban. Ime, csak az élet kis közönségeségei: 1902-ben keletkezett ez az emlékmű, 1933-ban keletkezhetne, mondjuk, egy Huszár Károly ucca. 1902-ben volt Győrben tizenkét kávéház, virágzó éjjeli élet, ez legalább a polgárság jólétét jelentette, polgár alatt a polgárok összességét értve, nem hagyva ki tehát a söröző proletárt sem, — 1933-ban van Győrben három kávéház, a Royal, a Hungária és a Kioszk s

mind a három pang. Semmi különös sincs abban, ha ezt most, már mint a kávéházi élet virágzását vagy pangását, kultúrfokmérőnek jelölöm meg. Mert középeurópai városban a kávéház kultúrfokmérő. Kávéházban találkoznak az emberek egymással, ott beszélnek meg a várost, az országot, a világot, ott szereznek értesüléseket, ott ajánlanak egymásnak színdarabot, filmet, könyvet, vagy riasztják el egymást, kiki a másikat attól, amit rossznak tart; a kávéházban lapokat olvasnak, folyóiratokat, képeslapokat, külföldieket is; a kávéházban idegenekkel, más városbeliekkel találkoznak. A kávéházak pangása élettől való visszavonulást, a forgalom csökkenését, az érdeklődés elapadását, az egymás iránt való bizalmatlanságot, sőt undort és gyűlöletet, a még meglévő kis pénz titkolásának is szükségességét jelenti. Nos, Győrben is üresek a kávéházak. Nappal még csak járnak, a Hungáriában karamboloznak, a Royalban sakkoznak — Exner és Chalupetzky a helybeli mesterek — lapokat is olvasgatnak, bár magyar folyóiratok alig akadnak bennük; a külföldi napisajtót éppen csak a Neue Freie Presse s a Neues Wiener Tagblatt képviseli, — de este mindössze négy-öt ember lézeng a nagy termekben. És ez csak akkor nem lenne baj, ha a kávéházi élet helyébe az életnek valamely más formája lépett volna. De klubélet például nincs — és jobb hogy nincs, mert a klub nálunk csak kártyát jelenthet —, a családok pedig igen mérsékelten járnak egymáshoz. Különben is a családok egymáshoz járása, mint az intenzívebb társadalmi érintkezés kizárólagos formája, nálunk minden városban a különféle kategóriák, például zsidók és nem zsidók, dzsentrik és polgáriak, gazdagok

és szerényebb jövedelműek közt való éles elkülönülést jelent... Este tíz órakor a házak ablakai sötétek, alig itt ott világosság.

És talán még az a néhány világos ablak sem vendéglátást jelent. Nem kedélyes összejövetelt, vídám csevegést, vagy fontoskodó megbeszélését Hitlernek, Dollfussnak, Mussolininak és Sztalinnak, a mandzsúriai helyzetnek, esetleg Traven vagy Fallada egy új könyvének, netán a rákprobléma mai állásának, vagy akár csak annak a kérdésnek, hogy a Rábca vize alkalmas-e reuma gyógyításra, — hanem valaki olvas. Lehet. De azért valami nagyon olvasással sem nyugtalanítják magukat a győriek. Mert hát mit olvasnának? Két könyvkereskedés van a városban, egyik sem a fő uccán, hanem mindkettő a Széchenyi téren. Közbevetőleg: Széchenyi tér! Van itt egy régi kéttornyos Szent Benedek-rendi templom. E templom előtt láttam a legszebb kis nőt Győrben, nem lehetett több húszévesnél — üde volt, friss és ragyogó, valóban megható volt, amint az esti homályban pont Szent Polykárp szobra alatt, egy pénzes öreg moralistával alkudozott... De maradjunk a könyveknél. 52.000 lakosra két könyvkereskedés! Az olcsó ponyvairódmalmat vásárolják ezekben is; a könyvkereskedő szerint azért, mert az olcsó, szerintem azért, mert ponyva. Tüzetesebben: mert hülye és kártékony. Egy ilyen könyvkereskedés kirakata persze Győrben is ugyanolyan, mint Pesten, magyar nyelvűek ugyan a könyvek, a magyar írók mégis, valami sajtóságos numerus clausus alapján, körülbelül 20 százalékból vannak képviselve: pontosabban 100 könyv közül legfeljebb ha 20 könyv magyar író-

nak a műve, a többi fordítás, a világ minden tájáról, minden nyelvéből.

Városi könyvtár van. De nem meglepő, ha azt olvassuk róla a helyi hetilapban: „*Megnyílik a városi könyvtár*“. Megnyílik, tehát zárva volt. „*A könyvtár rendezési munkálatai ugyan még koránt sincsenek befejezve...*“ Miért is lennének? Bizonyára nem volt rá elég idő. Meg azután nem is sürgős a dolog.

A helybeli hetilap a Dunántúli Hirlap. Napilap volt, de hetilappá zsugorodott. Ez is jellemző a városra. Ez a lap egyébként katolikus szemléletű, de lelkesen propagálja a fasiszta diktatúrát. Nem rossz lap. A vidéki lapokon humorizálók igényeit nem elégíti ki. Legalább is jóval ízlésesebb, mint egy fővárosi kolportázslap. Nem hordja össze terjedelme kilenc tizedére a gyilkosságokat s más rémségeket, összeszedve az azokról szóló híreket az egész világról, ha közelebb nem akad, úgy akár Kalkuttából. Az egyetlen napilap, a Győri Hirlap, már gyengébb. De szolid. Vidéki lapokban a sok sajtóhiba kötelező, a Győri Hirlap is teljesíti kötelességét. Sőt, talán egy kis magánszorgalommal is megtoldja

Minden város lakosai büszkéek a város valamely különösségére. A győriek Győr vizeivel dicsekszenek s a város fővonzóerejéül a víziéletet jelölik meg. He-ej, mi van itt nyáron! Fürdés, csónakázás. Mert hát tetszik tudni — magyarázzák — Győr a négy folyó városa, egy város sem dicsekedhetik a hazában ennyi vízzel. A négy folyó pedig : a Duna, Rába, Rábca és Marcal. Na hiszen! Már hogy ezek folyók lennének, már hogy ez víz lenne. Mindjárt a győri Duna nem víz, mert nem is Duna, hanem a Dunának

egy keskeny mellékága, a mosoni Duna-ág, mely Győrnél legföljebb hetven méter széles, nagy hajókat nem is bír el, úgy hogy Győr hajóállomása Gönyű. A Rába még jelentéktelenebb, a Rába ennél is kisebb, a Marcalról pedig már szó sem lehet. Hogy itt hogyan tolonganak nyáron a csolnakok, hogy hogyan próbálnak az emberek strandfürdözést rendezni, az valóban érdekes lehet.

Mindamellett Győr reményeket fűz az idegenforgalomhoz. Nem mintha a város maga vonzhatna idegeneket, hanem mert Bécsből Budapestre s még tovább a Balkánra, Győrön keresztül vezet az út. A vasút persze nem számít, mert annak utasai útjuk megszakítása nélkül mennek tovább, — erre jár a keleti expressz, ezért a nagy nyugati országokból, politikai eseményekről, gazdasági tanácskozásokról visszaérkező minisztereinket itt Győrben várják meg a pesti riporterek, hogy vonatukra föl szállva, Pestig rábírák azokra a bizonyos nyilatkozatokra, melyek szerint ők „bízalommal néznek a jövőbe.“ Az autóutasok azok, akik néhány órát csakugyan eltöltenek Győrben. Körülbelül naponta 80—90 autó fut keresztül a városon. Erre az átmeneti idegenforgalomra való tekintettel épült például a Kioszk, mely igen szép és nagyvárosias kávéház, közvetlenül előtte áll meg a Budapest—Bécs közt közlekedő autóbusz is, de mindez kevés az üdvösséghez, a Kioszk is pang.

Az autózó idegenek számára Győr egész kellemes látvány lehet néhány órára. Az idegen az sajátos lény, arról épen Győrrel kapcsolatban már a Pallas lexikon is megemlékezik, mondván: „A város (Győr) középpontját a Belváros

képezi, mely egyenes, szabályos uccáival, díszes magán- és középületeivel, élénk üzleteivel az idegenre kedvező összbemutatót gyakorol.“ Szóval az idegenről úgy tudjuk, hogy nem sétál el a Varga uccába s környékére és nem nézi meg a piacot. Ez már nem kirakat, ez már a felszín alatt folyó élet, reménytelen árusaival s kopott, pénztelen vevőivel, ez már, ahogy oly szépen mondják, az érem másik oldala. Micsoda szegényeket lehet itt látni! Láttam egy házaspárt. A ruhapiacon álldogáltak, nézelődtek, tátott szájjal várták a sült galambot, valami ócska kabátfélérről ábrándozott az asszony. Az asszony, aki sovány, mégis pocakos. Vékony, napszitta cafrangok a testén. Amilyen a ruhája, olyan elhasznált, tépett az arca, a teste. Riadt a nézése. Állt, bámult, várt, pénze nem volt, nem kapott semmit. No de legalább részvételtjes szavakat kapott, mert egy másik szegényasszony a rongyai közül, melyekért sehogysem érkezett valóságos vevő, sajnálkozva közölte az ólálkodóval, hogy szívesen adna neki ajándékban valami kabátkát, ha olyasmije volna. Az asszonyhoz tartozó férfi madzaggal összekötözött pokrócszerű valamit hurcolt, át volt vetve a madzag a vállán, de még az a darabka pokróc is csupa folt és rongy volt. Az asszony harisnyája természetesen ott kezdődött, ahol harmonikává taposott cipője végződött, azaz csak szára volt a harisnyának, a lábfej meztelenül bújt a cipőbe s a saroktáj kerges bőre cipő és harisnyaszár közül kikandikált a világba. Ez a viselet különben divat a szegények közt, más nőkön is láttam, természetesen a mellékuccákban.

Kicsinyek és aszottak voltak ezek a szegények, már mint a szóbanforgó házaspár, de általában

olyan kicsinyek, csapottválluak, aszimmetrikus arcuak, töröttorruak, mély szemüregből nézők itt a proletárok, hogy szinte már gondolkozóba esik az ember, nincs-e igaza kitünő publicistánknek és szociológusunknak, honi külön demokráciánk egyik harcos tollnokának, aki azt állítja, hogy a polgárság magasabbrendű, a proletárság és parasztság alacsonyabbrendű rassz.

Ugy távoztam Győrből, hogy vissza 1900 ba, vagy előre 1960-ba szerettem volna utazni s szinte reméltem, hogy a térbeli távozással ez is, ez az időbeli is, megtörténhetik. Ott tartózkodásom utolsó óráját már a pályaudvaron, a harmadikosztályú váróteremben töltöttem, inkább itt, mint magában a városban. Egy katona ült mellem, mosonmegyei német fiú. Megy Pestre a kórházba, kiveszik a manduláját, — mondta. És szorongva kérdezte, nem veszélyes-e az operáció. Megnyugtattam. Annyira, hogy beszélgetésünket dicsekvéssel zárta le. Hogy ő milyen bátor ember, kimentett a Rábából egy fuldokló fiút. Az ezredes úr a kaszárnya udvarán az egész ezred előtt megdícsérte őt. Ijedt panaszkodás és vidám dicsekvés közt elmondta a legény, hogy egyetlen fiú, száz hold földjük van, most megy először Pestre, soha nem volt még ott. Sem Pesten, sem Bécsben. De meg hogy már régóta esedékes volt nála a mandulaoperáció, de halasztotta a bevonulásig, mert így ingyen végzik el, amúgy meg biztosan belekerült volna vagy száz pengőbe. Még egyszer: száz hold földjük van.

A harmadikosztályú kupében munkások ültek, mentek haza Győrből Győrszentivánra. A dohányzásról beszélgettek, mert hogy az egyik sokat cigarettázott s a felesége rászólt. Egy munkás azt mondta, hogy ahol ő dolgozik, ott dina-

mit is van, életveszélyes a cigarettázás, tiltják is szigorúan, de ő, ha csak teheti, mégis rágyújt. Egy másik is kijelentette, hogy ahol ő dolgozik, ott is robbanóanyagok vannak, de azért ő is fűtyül a tilalomra, ő is rágyújt. Nyugodtan, kacagva egyeztek meg valamennyien abban, hogy ők bizony nem törődnek azzal, ha föl is robban néhány száz ember velük együtt, azért bizony ők rágyujtanak.

FÜGGETLEN SZEMLE

Szerkeszti: DÉNES BÉLA

I R O D A L O M
K R I T I K A
T Á R S A D A L O M

A haladó magyar értelmiség lapja

Megjelenik évente
tízszor

Kosmos kiadványok:

Megjelent:

ILJA EHRENBURG:

Lasik Roitschwantz.

Az őszi könyvpiac szenzációja

Sajtó alatt:

ERICH EBERMAYER:

Odilienberg.

A mai fiatalság regénye

**A Kis KOSMOS Könyvek
sorozatában megjelent:**

1. FRANZ WERFEL:

Élhetünk-e Istenhit nélkül?

2. COUDENHOVE—KALERGI:

Stalin és tsa.

3. NAGY LAJOS:

Három magyar város

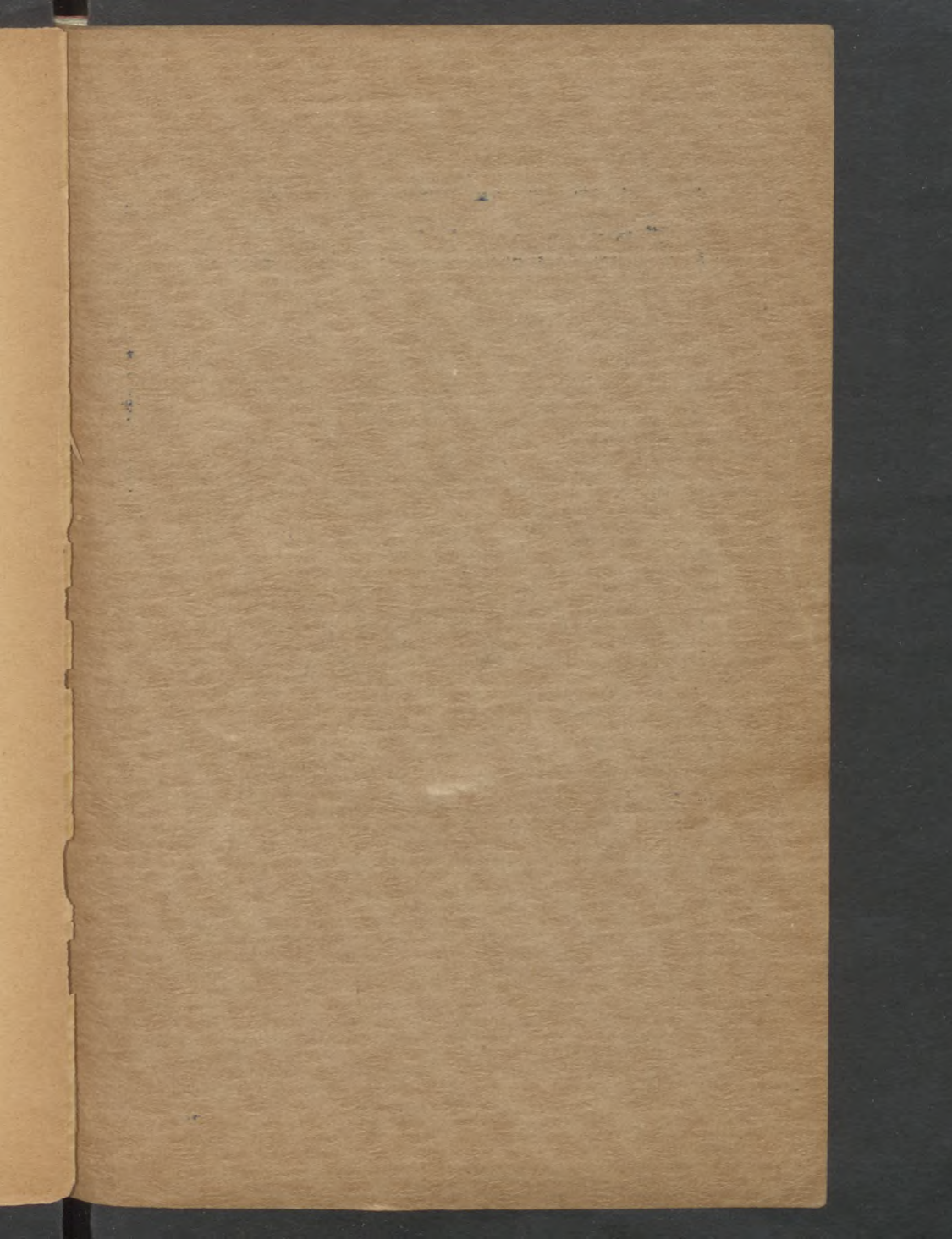
Megjelenés alatt:

4. HATVANY LAJOS:

Az első magyar demokrata.

(Bölöni Farkas.)

6

Kosmos kiadványok:

Megjelent:

ILJA EHRENBURG:

Lasik Roitschwantz.

Az őszi könyvpiac szenzációja

Sajtó alatt:

ERICH EBERMAYER:

Odilienberg.

A mai fiatalság regénye

**A Kis KOSMOS Könyvek
sorozatában megjelent:**

1. FRANZ WERFEL:

Élhetünk-e Istenhit nélkül?

2. COUDENHOVE—KALERGI:

Stalin és tsa.

3. NAGY LAJOS:

Három magyar város

Megjelenés alatt:

4. HATVANY LAJOS:

Az első magyar demokrata.

(Bölöni Farkas.)

